

**M A S A R Y K O V A
U N I V E R Z I T A**

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

**Veřejné lednice v Česku:
problémy a výzvy**

Bakalářská práce

TEREZA NAVRÁTILOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Sovová

Katedra environmentálních studií
Environmentální studia

Brno 2019/2020

M U N I
F S S

Bibliografický záznam

Autor:	Tereza Navrátilová Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita Katedra environmentálních studií
Název práce:	Veřejné lednice v Česku: problémy a výzvy
Studijní program:	Environmentální studia
Vedoucí práce:	Mgr. Lucie Sovová
Akademický rok:	2019/2020
Počet stran:	98
Počet slov:	15 019
Klíčová slova:	veřejná lednice, plýtvání potravinami, sdílení, komunita, charita, hygiena

Bibliografic record

Author: Tereza Navrátilová
Faculty of Social Studies, Masaryk University
Department of Environmental Studies

Title of Thesis: Public fridges in the Czech Republic: problems and challenges

Degree Programme: Environmental studies

Supervisor: Mgr. Lucie Sovová

Academic Year: 2019/2020

Number of Pages: 98

Number of words: 15 019

Keywords: public fridges, food wasting, sharing, community, charity, hygiene

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá tématem veřejných (sdílených, komunitních) lednic, projektu, který si klade za cíl omezení plýtvání potravinami na jedné straně, a dát jídlo potřebným na straně druhé. Práce se zaměřuje na veřejné lednice v Česku, kterých zde od roku 2015 vzniklo hned několik. V teoretické části veřejné lednice zasazují do kontextu ostatních iniciativ zaměřených proti plýtvání potravinami, jako Food Not Bombs, Paběrkování nebo dumpster diving.

Cílem empirické části je nahlédnout na fungování veřejných lednic očima jejich iniciátorů a definovat problémy, se kterými se potýkají a případné výzvy. Z výzkumu vyplývá, že nejzásadnějšími problémy je pro ně nedostatečné právní ukotvení, nízká míra využívání nebo naopak přílišné využívání lidmi bez domova.

Abstract

This bachelor thesis deals with the topic of public (shared, community) fridges, a project, which aims to reduce food waste on the one hand, and give food to people in need on the other hand. The thesis focuses on the public fridges in the Czech Republic, where several fridges were established during last four years. In the theoretical part I put the public fridges in the context of other food waste initiatives, for example Food Not Bombs, gleaning or dumpster diving.

The aim of the empirical part is to discover the function of the public fridges through the eyes of the initiators and define the main problems and challenges, they have to deal with. The research shows, that the main problems are insufficient law regulation, low utilization rate, or contrarily excessive using by homeless people.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma **Veřejné lednice v Česku: problémy a výzvy** zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v závorkách a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 11. prosince 2019

.....
Tereza Navrátilová

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala své vedoucí Mgr. Lucii Sovové za cenné rady a podporu, kterou mi během psaní práce poskytovala, kdykoliv jsem ji potřebovala.

Ráda bych na tomto místě poděkovala také všem respondentům, kteří mi věnovali svůj čas a kteří se pro mě stali inspirací jak v profesním, tak v osobním životě.

Mnohokrát děkuji také svému příteli, který mi byl při studiu nedocenitelnou oporou, a přátelům i rodině za motivaci a ochotu sdílet se mnou všechny radosti i starosti, které mi psaní práce přinášely.

Obsah

Seznam obrázků	9
Seznam tabulek	10
Seznam pojmů a zkratk	11
1 Úvod	13
2 Plýtvání potravinami	16
2.1 Vznik potravinových ztrát a potravinového odpadu	18
2.2 Plýtvání potravinami v Česku	22
3 Iniciativy proti plýtvání potravinami	24
3.1 Paběrkování	26
3.2 Potravinové banky	26
3.3 Dumpster diving	27
3.4 Iniciativy za křivou zeleninu	29
3.5 Food Not Bombs	30
3.6 Online platformy sdílení jídla	32
3.6.1 Aplikace	32
4 Veřejné lednice	34
4.1 Veřejné lednice ve světě	36
4.2 Veřejné lednice v Česku	37
4.3 Zákonné ukotvení veřejných lednic	39
5 Shrnutí teoretických kapitol	41
6 Metodologie výzkumu	43
6.1 Výzkumný vzorek	44
6.2 Charakteristika výzkumného vzorku	46
6.3 Reflexe osobní angažovanosti	48

6.4	Metody získávání dat	48
6.5	Metody analýzy a interpretace dat	50
6.6	Etika výzkumu	51
7	České veřejné lednice	53
7.1	České Budějovice	53
7.2	Praha.....	54
7.3	Brno.....	55
7.4	Rožnov pod Radhoštěm	55
7.5	Havířov	56
7.6	Chrudim.....	56
8	Problémy a výzvy veřejných lednic v Česku	57
8.1	Motivace iniciátorů	57
8.2	Cíle lednice	58
8.2.1	Lednice jako prvek edukace.....	60
8.3	Lednice na hraně zákona	61
8.3.1	Pravidla veřejných lednic	62
8.3.2	Víra v selský rozum	63
8.3.3	Kdo je za lednici zodpovědný?	64
8.3.4	Chybějící legislativa	66
8.4	Další problémy veřejných lednic	68
8.4.1	Propagace	68
8.4.2	Lednice pro všechny?.....	69
8.4.3	Nedůvěra a předsudky	71
8.4.4	Reakce veřejnosti.....	73
8.4.5	Chybějící koncept.....	74
8.5	Očekávání versus realita.....	75
9	Diskuze	77
10	Limity výzkumu	81

11 Závěr	83
Použité zdroje	86
11.1 Monografie	86
11.2 Online zdroje	88
11.3 Ostatní.....	92
Příloha 1: Veřejné lednice v Česku	94
Příloha 2: Design rozhovoru	97
Rejstřík	98

Seznam obrázků

Infografika 1: Seřazení iniciativ známých v Česku podle místa působení od primární produkce k domácnostem.....	25
Obrázek 2: Veřejná lednice v Chrudimi je umístěná uvnitř tamního komunitního centra.	94
Obrázek 3: V Havířově se veřejná lednice nachází u zadního vchodu do komunitního centra.	95
Obrázek 4: V Rožnově je veřejná lednice umístěná v samostatném dřevěném domku a má prosklenou vitrínu.	96

Seznam tabulek

Tabulka 1: Počet kilogramů vyhozených potravin na osobu za rok.23

Tabulka 2: Charakteristika výzkumného vzorku46

Seznam pojmů a zkratek

KHS	– Krajská hygienická stanice
BfR	– Spolkový úřad pro hodnocení rizik (Das Bundesinstitut für Risikobewertung)
CVVM SOÚ AV ČR	– Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd České republiky

1 Úvod

Odhaduje se, že ročně se na světě vyhodí nebo jinak znehodnotí přibližně jedna třetina všeho vyprodukovaného jídla, což odpovídá 1,3 miliardám tun potravin. Takové množství jídla by každý rok stačilo k obživě skoro tří miliard lidí. To téměř čtyřikrát překračuje počet lidí hladovějících na celém světě (Glopolis, 2019). Nerovnováha mezi hladověcími lidmi a vysokou mírou plýtvání ale není jediným důvodem, proč má smysl se plýtváním potravinami zabývat. K produkci potravin je zapotřebí obrovského množství energie, vody a půdy, jimiž svým konzumním chováním plýtváme. V neposlední řadě patří výroba potravin mezi odvětví s největším množstvím vypouštěných emisí CO₂ na světě. Při započítání nepřímých důsledků, jako je odlesňování, množství emisí stoupá ze 14 procent, které jsou přisuzovány zemědělskému sektoru, až ke 30 procentům (Zachraň jídlo, 2019). Nezanedbatelné je i množství emisí metanu, vzniklého rozkladem zemědělského odpadu a potravin na skládce nebo oxid dusný z průmyslových hnojiv (Vrlík a kol., 2018:6). Kdyby vyhozené jídlo tvořilo stát, byla by to třetí největší země v míře vyprodukovaných emisí, hned po USA a Číně (Billingham, 2018:13). V době, kdy po celém světě sílí hnutí za klimatickou spravedlnost a udržitelný způsob života, je tak snaha o řešení problému plýtvání potravinami zcela na místě.

A je to právě dnešní moderní společnost, které obrovské plýtvání potravinami a potažmo přírodními zdroji, není jedno. Téma plýtvání se v mediálním i společenském diskurzu velmi rychle posouvá na přední příčky zájmu a řešení hledají jak politici, tak především lidé a místní spolky a sdružení. Některé projekty jsou u nás zatím v začátcích, jiné už

existují i desítky let. Jedním z poměrně nových projektů jsou veřejné, jinak také sdílené, lednice. Jednoduchý koncept¹, který umožňuje všem lidem bez rozdílu neomezeně vkládat a brát si potraviny z lednice umístěné ve veřejném prostoru, ať už v kavárně, společenském centru nebo přímo na ulici. Fenomén, který k nám přišel v roce 2015 ze zahraničí, si primárně klade za cíl bojovat proti plýtvání potravinami, avšak nezřídka iniciátoři argumentují také sociálním a komunitním přesahem. Díky relativní nenáročnosti se jejich pole působnosti rozšiřuje a není rok, aby nějaká někde v Česku nepřibyla. Na stranu druhou ale některé svoji činnost zakrátko ukončují, jiné se potýkají s problémy.

Cílem mé práce je proto snaha o prozkoumání fungování veřejných lednic v Česku. Zajímá mě, kde všude se lednice nacházejí, jak fungují, kdo jsou realizátoři lednic a především, s čím se v počátcích potýkali a stále potýkají, jaké jsou jejich vize a náhledy na koncept veřejných lednic. Důležitou součástí práce je také problematika plýtvání potravinami jako taková, včetně nepřesností v číslech, které jsou způsobeny rozdílnými přístupy k měření plýtvání potravinami, nebo různá vymezení pojmů ohledně potravinového odpadu a potravinových ztrát. Aby bylo možné veřejnou lednici zasadit do kontextu ostatních iniciativ bojujících proti plýtvání potravinami, ráda bych se v práci věnovala také tomu, jaké další projekty již na území České republiky existují.

¹ Ačkoliv se lednice v zahraničí označují spíše jako „community“ nebo „solidarity“ fridge, v českém pojetí se o lednicích hovoří především jako o lednicích veřejných nebo sdílených. Ve své práci pak používám převážně výraz veřejná lednice, a to nikoliv z důvodu, že by mi přišel výstižnější, ale proto, že tento pojem mám více zažitý právě z dob realizace veřejné lednice v Brně.

Na začátku bych také ráda zmínila, že k tématu veřejných lednic mám osobně velmi blízko. Dozvěděla jsem se o nich hned téhož roku, kdy byla v Česku otevřená první lednice, a od té doby jsem veřejnou lednici chtěla i v Brně, pro Brno. Shodou náhod jsem potkala skupinku podobně nadšených lidí a společnými silami jsme v lednu 2018 otevřeli v Brně první veřejnou lednici. Ta už je sice nyní mimo provoz, druhá však stále funguje. Díky stránce na Facebooku a nevídanému mediálnímu zájmu se nám navíc postupně začali ozývat další lidé z měst po celé České republice, a mně došlo, že i přes značný potenciál neexistují žádné práce ani texty, které by se fenoménem veřejných lednic zabývaly.

2 Plýtvání potravinami

O tom, že se plýtvání potravinami stává celospolečenským předmětem k debatě, svědčí i fakt, že v posledních letech vznikla celá řada publikací věnujících se tomuto fenoménu dnešní doby. Tyto publikace ale uvádějí velmi odlišné údaje o množství plýtvání potravinami. Jen v EU existují minimálně dvě relevantní studie, jejichž odhady se diametrálně liší. Studie vedená Bio Intelligence Service (BIOIS)² nezapočítává do svých odhadů odpad vzniklý při zemědělské produkci, posklizňové úpravy a skladování, v úvahu bere pouze odpad vzniklý při výrobě, v obchodech a supermarketech, v restauracích a domácnostech (Priefer a kol., 2013:43). Oproti tomu kalkulace na základě dat z FAOSTAT³ za pomoci metodologie představené Švédským institutem pro jídlo a biotechnologie SIK, započítávají do konečných čísel odpad vzniklý na všech úrovních produkce potravin. Velké rozdíly mezi jednotlivými zeměmi pak mohou být způsobeny také nedostatečnou standardizací metodologie sběru a vyhodnocování dat (Priefer a kol., 2013:35).

Další příčinou rozličných čísel jsou limity, na které výzkumy narážejí. Jedním z nich je fakt, že domácnosti i obchody často deklarují nižší objemy vyhozených potravin, než jaká je skutečnost, často až třicetkrát

² Bio Intelligence Service je francouzská firma založená roku 1989 zaměřující se na analýzu dat s environmentální tematikou, dlouhodobě spolupracuje také s Evropskou unií, pro kterou zpracovává projekty na implementaci environmentální politiky a programu EU. (Zdroj: TRaIning Behaviours towards Energy efficiency-TRIBE)

³ FAOSTAT je statistická divize Organizace pro výživu a zemědělství OSN, založená v roce 1961. FAOSTAT poskytuje široké veřejnosti dostupná data z oblasti zemědělství, potravinové pomoci, lesnictví a výživy.

(Stuart, 2009: 26). Často u různých odhadů, například u supermarketů, také není definováno, zda se na konečných číslech podílejí i potravinové ztráty vzniklé během zpracování a distribuce, či pouze vyhozené potraviny. Potíž je také v tom, co vlastně do potravinových ztrát započítáváme, a co už považujeme na potravinový odpad. Dodnes totiž neexistuje všeobecně přijímaná definice potravinových ztrát a potravinového odpadu, a to jak v odborné literatuře, tak v rámci evropského práva (Priefer a kol., 2013:10)

Publikace rozlišují dva termíny spojené s plýtváním potravinami: potravinovou ztrátu a potravinový odpad. Jako potravinová ztráta bývá označováno *„jídlo určené pro lidskou spotřebu, které ale z nějakého důvodu vypadlo ze spotřebního řetězce“* (Priefer a kol., 2013:1). *„Tyto ztráty jsou povětšinou způsobeny neefektivním zacházením s potravinami v rámci celého potravního řetězce, jako jsou například špatná infrastruktura a logistika, nedostatek technologií, nedostatečné schopnosti, znalosti a organizace aktérů potravního řetězce a špatný přístup ke koncovému trhu“* (FAO, 2013:8-9). Potravinový odpad je pak podle reportu Evropské komise *„celkové množství jídla, stále vhodného ke konzumaci, které se v důsledku lidského zásahu či nečinnosti vyřadí“* (Priefer a kol., 2013:1). Zjednodušeně lze říci, že potravinové ztráty vznikají na prvních úrovních potravinového řetězce (zemědělská produkce, zpracování a distribuce), kdežto potravinový odpad souvisí s posledními úrovněmi potravinového řetězce, tedy vzniká v domácnostech a stravovacích zařízeních.

Potravinový odpad je také možné dělit do třech hlavních kategorií – odpad nevyhnutelný, odpad, kterému lze částečně předejít a odpad, kterému lze předejít. Mezi nevyhnutelný odpad řadíme potraviny, které

v současném světě nejsou určeny pro lidskou konzumaci. Můžeme sem zařadit například „*nejedlé části potravin (banánové slupky, skořápky od vajec, kosti...) nebo potraviny zničené počasím či pesticidy a které není možné konzumovat*“ (Priefer, 2013: 11). Částečně vyhnutelným odpadem se pak nazývají výrobky nebo ingredience, které se nesní kvůli preferencím spotřebitele nebo kvůli specifické úpravě jídla. Za takové můžeme označit třeba slupky od jablek nebo kůrky od chleba (Priefer, 2013:11). Do této skupiny se řadí i zbytky jídel vyhozené v kantýnách a restauracích, které je mixem vyhnutelného a nevyhnutelného odpadu. Vyhnutelným odpadem je pak „*jídlo, které i v době vyhození je zcela jedlé nebo potraviny, které by bývaly byly jedlé, kdyby se snědly včas*“ (Priefer, 2013:11). Jako plýtvání potravinami se pak souhrně označuje každá znehodnocená či vyhozená potravinová ztráta, stručněji řečeno se pod tímto pojmem skrývají jak potravinové ztráty, tak potravinový odpad (FAO, 2013:9).

Jak vyplývá z výše uvedeného, stanovit přesné číslo určující počet kilogramů vyhozených potravin, ať už obecně či na obyvatele a rok, je velmi obtížné. Výsledky studií se liší třeba i jen na základě toho, co který výzkumník považuje za vyhnutelný či nevyhnutelný odpad, nebo zda nevyhnutelný odpad do statistik započítává, či nikoliv.

2.1 Vznik potravinových ztrát a potravinového odpadu

K potravinovým ztrátám dochází na všech úrovních dodavatelského potravního řetězce, od zemědělské produkce, přes sklizeň, zpracování, distribuci až po konzumaci. Rozdíly ve ztrátách přitom nejsou jen mezi jednotlivými potravinami, ale také například mezi zeměmi. Zatímco v ze-

mích s nízkými příjmy (low-income countries) se více než 40 procent vyplývá na úrovni sklizně a zpracování, v zemích s vysokými příjmy (high-income countries), se více než 40 procent potravinového odpadu objevuje až na úrovni konzumace (FAO, 2011:5).

Příčiny vzniku potravinového odpadu v zemích s vysokými příjmy jsou způsobeny především konzumními zvyky a špatnou koordinací mezi jednotlivými aktéry potravinového řetězce (FAO, 2011:v.). Spousta zemědělských plodin je znehodnocena už na úrovni produkce, buď kvůli nedokonalému vzhledu, tvaru či velikosti, nebo také kvůli nadprodukcí. Aby zemědělci dokázali dodat množství, ke kterému se zavázali i přes případnou invazi škůdců či špatné počasí, pěstují často více, než potřebují (FAO, 2011:10). Například u pěstování plodin jako jsou mrkve, cukrová řepa nebo salát jde až o 140 procent aktuální poptávky (Stuart, 2009:109). Ačkoliv se čísla značně liší a neexistují oficiální statistiky odhalující konkrétní čísla, odhaduje se například, že se ve Velké Británii ročně nedostane na pulty obchodů až 40 procent ovoce a zeleniny. *„Také čeští farmáři uvádějí, že jim z každé úrody zůstane část odmítnutá z estetických důvodů. Dohromady to jsou tisíce tun zeleniny“* (Vrhlík a kol., 2018:lekce 4). Příliš velkou útechou není ani fakt, že část z této zeleniny putuje na výrobu krmiv pro hospodářská zvířata.

Další úrovní, kde vzniká potravinový odpad, jsou zpracovatelský průmysl, obchody a restaurace. U prvního jmenovaného dochází k plýtvání kvůli chybám při balení, ořezávání a dalších úpravách produktů, což vede k znehodnocení finálních produktů kvůli špatné velikosti, tvaru či balení, bez toho aniž by to jakkoliv ovlivnilo bezpečnost, chuť či výživo-

vou hodnotu potravin (FAO, 2011:12). V obchodech, a především pak supermarketech, pak velkou roli při plýtvání hrají očekávání zákazníků a snaha o stále plné regály. Vedení supermarketů totiž věří, že plné regály budí dojem nekonečné hojnosti, což přitáhne zákazníky, jejichž peníze pak dokáží pokrýt náklady vzniklé vyhozením potravin (Stuart, 2009:27).

Plýtvání se nevyhýbá ani restauracím a dalším stravovacím provozům. Zde jsou jakákoliv čísla ještě méně dostupná, než u obchodů, nicméně podle kanadského webu *chefhero.com* ročně restaurace v USA vyhodí mezi 11 a 34 tunami potravin. První čísla přibližující situaci v České republice odhalila iniciativa *Zachraň jídlo* v červenci roku 2019 v rámci výzkumného projektu Redukce plýtvání potravinami ve veřejném stravování. Podle jejich měření ve dvanácti provozovnách tří poskytovatelů veřejného stravování po celé ČR vzniká 56 procent potravinových ztrát v jídelnách a rychlém občerstvení v kuchyni, 14 procent ve výdeji jídel a dalších 30 procent pak u konzumentů, přičemž provozovny denně vyřadí 1,8 až 24 kilogramů potravin, které by se ještě daly sníst (Zachraň jídlo, 2019).

V případě restaurací a dalších stravovacích zařízení jsou překážkou ke snížení potravinového odpadu také přísné hygienické normy, které určují, za jakých okolností musí být hotová jídla připravována, vydávána a převážena. Ve vyhlášce Ministerstva zdravotnictví 137/2004 Sb. je například uvedeno, že *„pokrmu nevydané ve lhůtě, která byla určena osobou provozující stravovací službu ... nelze dále skladovat, opakovaně ohřívat ani dodatečně zchlazovat nebo zmrazovat. Teplé pokrmy se uvádějí do oběhu tak, aby se dostaly ke spotřebiteli co nejdříve, a to za teploty nejméně*

+60 stupňů °C.“ (Vyhláška 137/2004 Sb.). Pro převoz je také nutné využití nádob, které odpovídají hygienickým požadavkům, jsou čisté, uchovávají jídlo ve stanovených teplotách a chrání potraviny před kontaminací (Vyhláška 137/2004 Sb.).

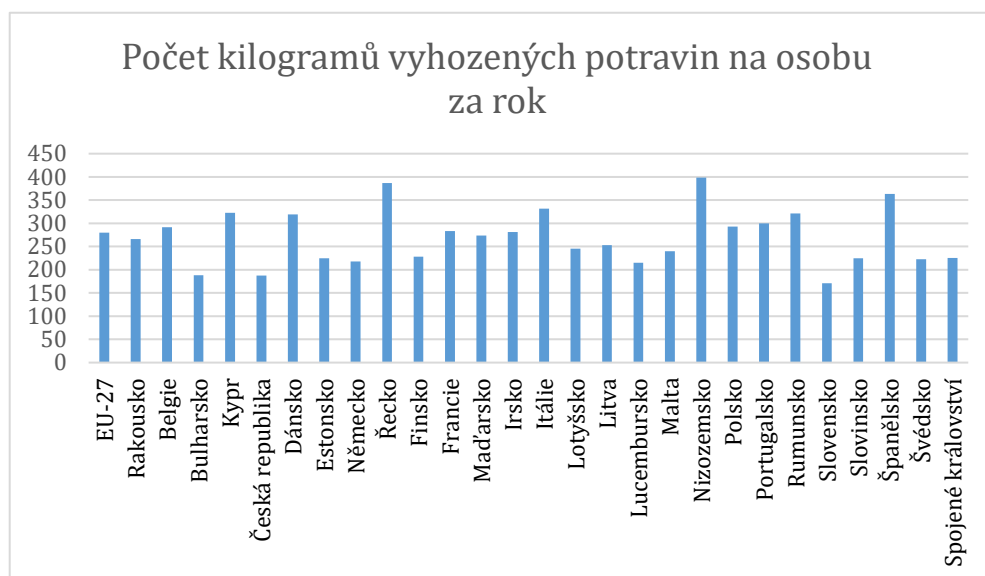
Posledním, ale z hlediska plýtvání potravinami naprosto zásadním článkem potravního dodavatelského řetězce je konzument neboli spotřebitel. Odhaduje se, že v Evropské unii se na úrovni konzumace vyhodí 42 procent veškerého vyprodukovaného jídla⁴. Dvě třetiny z tohoto množství přitom tvoří vyhnutelný a částečně vyhnutelný odpad. (Principato, 2017:5). U konzumentů ze zemí s vyššími příjmy dochází k plýtvání potravinami obecně hned z několika důvodů. Podle Davida Evanse, zabývajícího se konzumním chováním Britů, jsou hlavními příčinami neznalost rozdílů mezi datem spotřeby a minimální dobou trvanlivosti, nedostatečné plánování nákupu a nedostupnost menších balení nebo nebalených potravin. Příčinou, proč některé potraviny skončí v koši, i když jsou ještě požitelné, jsou také nevhodné způsoby skladování potravin a neznalost využití přebytků, případně i snaha o „správné stravování“, které například nutí lidi vařit pouze z čerstvé zeleniny nebo nedávat dětem druhý den zbytky jídel na svačinu (Evans, 2011).

⁴ Do tohoto propočtu se nazpočítávají potravinové ztráty na úrovni zemědělské produkce. Dalších 39% je znehodnoceno na úrovni výroby, 14% ve stravovacích zařízeních a 5% v supermarketech a obchodech. (Zdroj: BIOIS project team, 2010:13)

2.2 Plýtvání potravinami v Česku

Optimistické odhady studie uvádějí, že v České republice vychází na domácnosti 254 124 tun vyhozených potravin, což je v přepočtu 25 kilogramů na každého obyvatele za rok (Hanzlová, 2019:2). Studie založená na výzkumu již zmíněného BIOIS naopak uvádí číslo 94 kilogramů na osobu a rok. Pokud by se započítaly všechny potravinové ztráty, vychází to na 187 kilogramů na osobu za rok. (Priefer a kol., 2013: 41). Z celkového množství vyhozených potravin v Česku je podle této studie Evropského parlamentu 30 procent vyhozeno v posledním článku potravinového řetězce – na úrovni konzumace.⁵ Na druhou stranu je Česká republika v porovnání s ostatními státy EU stále zemí, kde se jídlo v přepočtu na obyvatele vyhazuje nejméně (Priefer a kol., 2013:41).

⁵ Do uvedeného odhadu se taktéž nazpočítávají potravinové ztráty na úrovni zemědělské produkce. Dalších 43% potravin je vyhozeno na úrovni výroby, 11% v supermarketech a obchodech a 14,8% ve stravovacích zařízeních. (Zdroj: Priefer a kol., 2013:37)

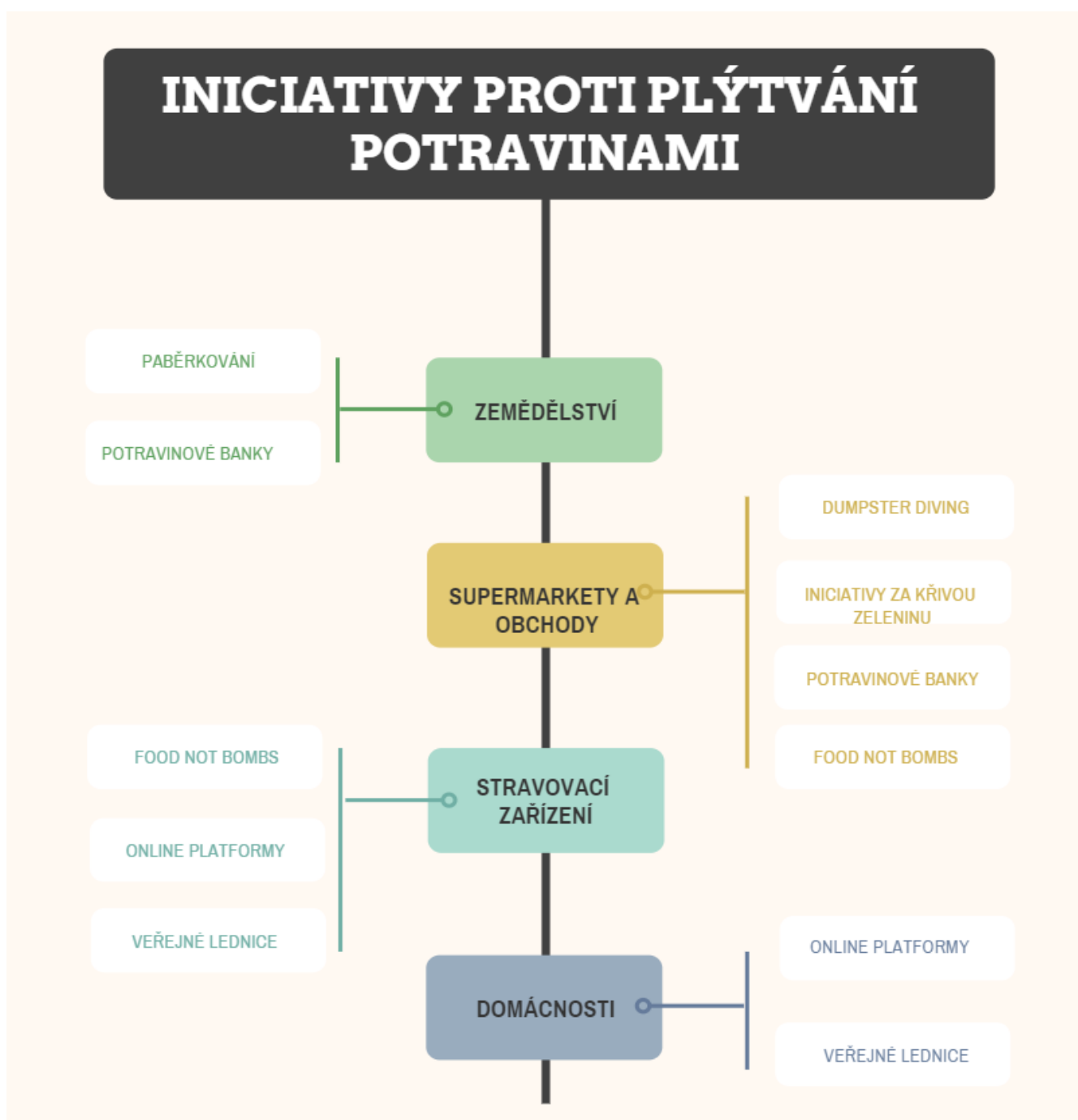
Tabulka 1: Počet kilogramů vyhozených potravin na osobu za rok. Zdroj: *Priefer a kol., 2013:37,38*

Co se týče přístupu Čechů k problému plýtvání potravinami, z dat Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd ČR⁶, který probíhal v březnu a dubnu roku 2019 mezi 1052 respondenty staršími 15 let, vyplývá, že 46 procent respondentů považuje plýtvání potravinami za velký celospolečenský problém. 65 procent respondentů zároveň označilo ekologický důvod, proč omezit plýtvání potravinami, jako velmi důležitý nebo důležitý, avšak nejdůležitějším důvodem (81 %) byla úspora peněz. Na druhou stranu pětina dotázaných (20 %) uvedla, že jejich domácnost nevyhazuje žádné potraviny a dalších 53 procent uvedlo, že vyhazují méně než 10 procent potravin. Do tohoto množství měli respondenti započítat i takové potraviny, které dali na kompost nebo zvířatům, tedy nezkonzumované potraviny (Hanzlová, 2019:4).

⁶ CVVM SOÚ AV ČR

3 Iniciativy proti plýtvání potravinami

V reakci na plýtvání potravinami, ke kterému dochází na všech úrovních potravinového řetězce, se především ve vyspělých zemích začaly velmi záhy objevovat také iniciativy, které se snaží plýtvání potravinami zmírnit. Tyto iniciativy se často liší svým rozšířením, historií i mírou institucionalizace, jejich působení je však z velké části založeno na nějaké formě darování jídla potřebným a sdílení. Právě tyto aspekty se v souvislosti s iniciativami zaměřenými proti plýtvání potravinami objevují nejčastěji. V následující kapitole se pokusím představit ty nejznámější z nich.

Infografika 1: Seřazení iniciativ známých v Česku podle oblasti působení od přírodní produkce k domácnostem

3.1 Paběrkování

Paběrkování je sbírání nevzhledné nebo jinak nevyhovující zeleniny a ovoce, které by po sklizni zůstalo na poli nebo v sadu. Ačkoliv se může zdát, že paběrkování vzniklo jako reakce na plýtvání potravinami v současném potravinovém systému, jeho kořeny sahají mnohem dále do minulosti. První zmínky o paběrkování pocházejí už z Bible, kde bylo farmářům dokonce přikazováno nechat plody spadené nebo na okrajích polí chudým lidem a cizincům (Badio, 2009:2).

Dříve běžná praxe zažila znovu rozmach v novém tisíciletí, kdy začaly ve světě, především v USA a v Kanadě vznikat iniciativy navazující na tuto tradici (Marshman, 2015:7). A v roce 2015 se paběrkování dostalo i do Česka, když skupinka dobrovolníků z iniciativy *Zachraň jídlo* během osmnácti výjezdů zachránila osm tun zeleniny. Na svůj úspěch navázali i v dalších letech a postupně se rozšířili do dalších částí republiky, Brno nevyjímaje. Nasbírané plodiny využili například k happeningům jako vaření polévky pro veřejnost, většina pak ale míří potravinovým bankám, se kterými paběrkovači úzce spolupracují (Zachranjidlo.cz, 2019).

3.2 Potravinové banky

„Účelem potravinových bank je pomáhat člověku, aby se mohl najíst v duchu sdílení, a současně bojovat proti plýtvání. Tímto chtějí zamezit pod-

výživě nebo špatné výživě. Potravinové banky shromažďují zdarma potraviny, skladují a rozdělují je humanitárním nebo charitativním organizacím, aby pomáhaly člověku se najíst“ (Potravinové banky, 2019). Mezi tyto organizace patří poskytovatelé sociálních služeb, jako jsou dětské domovy, oblastní charity, Armáda spásy a další kluby a spolky. Jen v Praze a okolí je na 150 členů a odběratelů místní Potravinové banky, v Česku pak funguje celkem 15 potravinových bank (Potravinové banky, 2019).

Od ledna 2018 navíc vešel v platnost zákon č. 110/1997 Sb., který přikazuje řetězcům nad 400 m² prodejní plochy všechny neprodané potraviny, které by jinak skončily v kontejnerech, nabídnout potravinovým bankám (Doušová, 2018). I díky tomu potravinové banky zprostředkovaly pomoc pro více než 100 000 lidí, zhruba 60 procent potravin v bankách pochází totiž od velkých obchodních řetězců (ČTK, 2019).

Ze všech vyjmenovaných iniciativ jsou právě Potravinové banky považovány za nejvíc institucionalizované. Potravinové banky jsou sdružovány pod zapsaným spolkem Česká federace potravinových bank, který má své stanovy, logotyp, členy, kontrolní komisi i předsednictvo volené valnou hromadou.

3.3 Dumpster diving

Zcela na druhé straně v míře institucionalizace je dumpster diving, neboli obstarávání jídla z kontejnerů supermarketů, obydlí nebo firem (Nguyen, 2013:1877). Dumpster diving také může být součástí „alternativního způsobu života založeného na omezené účasti v konvenční eko-

nomice a minimální spotřebě zdrojů – tzv. freeganismu (www.freegan.info). Podle Kateřiny Lojdové je dumpster diving návodem, jak na individuální úrovni řešit frustraci z nadměrné spotřeby, konzumerismu, nerovnoměrné distribuce a devastace přírodních zdrojů (Lojdová, 2014:15). Dumpster diveři často také vytváří neformální skupiny, ve kterých „vydumpsterované“ potraviny sdílí mezi sebou nebo si z nich připravují společné večeře. Část potravin dumpster diveři darují také různým komunitním centrům (Nguyen, 2013:1881) či iniciativám jako Food Not Bombs.

Dumpster diving se vyskytuje v mnoha vyspělých zemích, například v USA, Evropě nebo Austrálii (Fernandéz, IN: Rombach, Bitsch, 2015:2) a ačkoliv například v USA je dumpster diving legální (freegan.info, 2019), ve zbylých zemích je buď zakázán úplně⁷, nebo se pohybuje někde na hraně zákona. V České republice zákon upravující dumpster diving neexistuje, avšak tento čin může být individuálně považován za přestupek proti majetku podle zákona o některých přestupcích 251/2016 Sb., za který hrozí pokuta až 50 000 Kč nebo omezující opatření. Okrajově by se navíc mohlo jednat i o přestupek proti občanskému soužití dle §7 občanského zákoníku.

⁷ Nejznámějším případem takové země je Německo, kde je dumpsterdiving považován za nelegální. V praxi ale často jednotlivé případy nejsou ani nahlášovány, neboť vedení supermarketů se obává negativní mediální pozornosti a v případě, že se skutečně k soudu dostanou, bývají dumpster diveři propuštěni pro malichernost případu. (Rombach, Bitsch, 2015:3)

3.4 Iniciativy za křivou zeleninu

Prodej křivé zeleniny⁸ v supermarketech je poměrně novým fenoménem, který vznikl jako reakce na vizuální standardy především ovoce a zeleniny, které tvoří až 50 procent všeho jídla, které supermarkety vy-
hazují (Louis, Lombart, 2018:256). Kvůli estetickým standardům se na-
víc velká část produkce na pulty supermarketů ani nedostane. Tyto inici-
ativy se proto snaží přesvědčit supermarkety o tom, že lidé by si křivou
zeleninu klidně koupili, kdyby byla v nabídce (Kampaň Jsem připraven,
2019).

Kromě snížení cen křivé zeleniny přibližně o 30 procent, je důleži-
tou součástí těchto iniciativ také vzdělávání spotřebitelů a upozorňování
na problém plýtvání potravinami. *„Osvěta je také důležitou složkou pro-
deje tzv. „křivé“ zeleniny – pouhá sleva nemusí být dostatečnou motivací
pro nákup zeleniny nižší jakosti, veřejnost potřebuje znát kontext její vý-
roby, aby si uvědomila reálnou cenu produktu“* (Zachraň jídlo, 2017).

Za průkopníky je v tomto směru považována kampaň *Fruits et
légumes moches* (v překladu Ošklivé ovoce a zelenina), kterou spustil
francouzský supermarket Intermarché v roce 2014 (intermarche.com,
2019). V Česku se podobné iniciativy začaly objevovat v roce 2016. Od
srpna do října roku 2016 pak například prodali v Penny Marketu křivou
zeleninu a ovoce za 13,5 milionu korun a na internetovém obchodě Roh-

⁸ Nestandardně vypdající kusy – jde například o špatný odstín slupky jablka, příliš vel-
kou hlávku kvěťáku, nerovnoměrně oranžovou mrkev nebo velkou či zaschlou
stopku papriky atd. (Kampaň jsem připraven, Zachraň jídlo, 2016)

lík.cz si zahnutou okurku či papriku vybrala nejméně čtvrtina nakupujících (Jsempřipraven.cz, 2019). V lednu následujícího roku se přidalo i TESCO s projektem Perfectly Imperfect (v překladu Dokonale nedokonalé) (Semerádová, Z., 2017).

Velkou roli v ochotě prodejců nabízet i křivou a nedokonalou zeleninu a ovoce pravděpodobně v Česku sehrála i kampaň *Jsem připraven* iniciativy *Zachraň jídlo*, kterou spustili na jaře 2016. Její součástí byla i výzva za prodej křivé zeleniny, kterou dodnes podepsalo 12 398 lidí (Kampaň Jsem připraven, 2019). Svojí podstatou se tyto iniciativy vymykají všem ostatním, jelikož jejich záměrem není jídlo ani sdílet, ani darovat potřebným, přesto se dají považovat za důležité v již zmíněné osvětě a snižování plýtvání potravinami v konvenčním ekonomickém sektoru.

3.5 Food Not Bombs

Food Not Bombs (v překladu Jídlo místo zbraní) je celosvětově rozšířené hnutí, jež samo sebe profiluje jako iniciativu, ve které stovky autonomních skupin sdílí zdarma vegetariánské jídlo s chudými lidmi a protestují tak proti válce a chudobě. Dle svých slov se dobrovolníci snaží upozornit na to, že hlad, sužující velkou část lidstva, není zapříčiněn populační explozí, ale špatnou distribucí potravin (food-not-bombs.cz, 2019). Cílem je mimo jiné také přimět veřejnost angažovat se a zajímat se (foodnotbombs.net, 2019).

První skupinu vytvořila v roce 1980 skupina protiatomových aktivistů v americkém státě Massachusetts. Hnutí stojí na třech základních principech (foodnotbombs.net, 2019):

- Sdílení veganského nebo vegetariánského jídla s kýmkoliv zdarma
- Každá skupina je autonomní, nezávislá a rozhodování probíhá formou konsenzu, skupiny nemají žádného vedoucího
- Food Not Bombs není charita, naopak je zaměřeno na společenskou změnu, k tomu využívá prvky nenásilné přímé akce tak, aby nikdo nemusel stát ve frontě na jídlo

Důležité je také zmínit, že dobrovolníci ze skupin neposkytují jídlo jen chudým, ale například také protestujícím na nenásilných přímých akcích, při blokádách, záchranářům po 11. září 2001 a podobně.

Food Not Bombs se při své činnosti snaží využít potraviny, které jsou kvůli nesmyslným předpisům neprodejně a skončily by jinak v koši. Jedná se většinou o jídlo s prošlou dobou trvanlivosti nebo třeba jen s poškozeným obalem, jídlo však musí být zdravotně nezávadné (foodnot-bombs.cz, 2019). Častým zdrojem surovin pro vaření bývají v českém prostředí potraviny „vydumpsterované“⁹ v kontejnerech za supermarket, či získané z přebytků od prodejců na trzích nebo z restaurací (Stašová, 2017:76).

⁹ Viz kapitola Dumpster diving, str.

3.6 Online platformy sdílení jídla

Moderní technologie umožňují více než kdy dříve pomáhat zabránit plýtvání potravinami také skrze webové stránky, aplikace nebo sociální sítě. Jedním z příkladů jsou lokální skupiny nebo stránky na Facebooku, které umožňují lidem sdílet například přebytky ze zahrádky, nedojedené pokrmy nebo potraviny, pro které už domácnosti nemají využití a skončily by jinak v koši. Nejčastěji jde o skupiny pojmenované například: *Daruj/Vyměň jídlo – Brno*, *Free food UPOL – sdílení jídla* nebo *Sdílení jídla Praha/Food sharing Prague*. Ačkoliv jsou skupiny přístupné komukoliv, existují zde většinou pravidla, kterými by se dotyční měli řídit.

Za pomoci facebookové skupiny se sdružují také dobrovolníci z iniciativy *Free food* působící v Brně. Ti čas od času sbírají neprodaná jídla z bister a restaurací, která pak na základě domluvy ve skupině rozdávají.

V neposlední řadě existují také weby a aplikace, které se spíše problému plýtvání snaží předcházet. Mezi takové můžeme zařadit například web *na-ovoce.cz*, který nabízí mapu s volně rostoucími stromy, keři a bylinami, které mohou lidé využít.

3.6.1 Aplikace

Nejen v zahraničí, ale také v Česku už existují aplikace zachraňující jídlo, například *Jídlov* nebo *Nesněženo*. Ty umožňují restauracím nabízet jídla za výhodné ceny tak, aby nemusely žádné vyhazovat. Uživatel aplikace nabídku zvýhodněných jídel ve svém okolí vidí přímo na mapě ve

svém mobilu, díky čemuž dochází k jednoduchému propojení restauračních zařízení s uživatelem. K dnešnímu dni (20. září 2019) je do projektu Nesněženo zapojeno 120 podniků po celé ČR a zachráněno bylo už více než 7 400 porcí (Nesněženo, 2019).

Nejen záchrana jídla, ale především sociální rozměr, má pak aplikace Dishygo.com. Cílem iniciátorů je vytvořit celosvětovou komunitu lidí, kteří se nehodlají smířit s ohromným plýtváním jídla a zároveň navazovat nová přátelství. Uživatelé mohou skrze aplikaci sdílet jak vlastnoručně uvařené jídlo, tak například přebytky z nákupu především s lidmi z blízkého okolí, kteří si pro jídlo dojdou (dishygo.com, 2019).

4 Veřejné lednice

Jednou z iniciativ bojujících proti plýtvání potravinami, jsou také veřejné lednice. Cílem této kapitoly je pokusit se přiblížit tento nový fenomén a nastínit kontext jejich působení a fungování.

První veřejné lednice se ve světě i v Česku začaly objevovat teprve nedávno, i proto dosud chybí odborné zdroje, které by se tím, co to veřejné lednice jsou, jak fungují a co je jejich cílem, nějak hlouběji zabývaly. Obecně se jako veřejná (též sdílená nebo komunitní) označuje lednice umístěná ve veřejném prostoru umožňující sdílet jídlo v rámci široké komunity. Jídlo může do lednice kdokoli dát a kdokoli si ho může zase vzít. Za hlavní cíl veřejných lednic je považována snaha o snížení plýtvání potravinami a tím i šetření přírodních zdrojů a životního prostředí, rovněž ale veřejné lednice umožňují lidem čelícím tvrdým životním podmínkám snadný přístup k výživným potravinám (Therivel, Wikipedia.org, 2019)¹⁰. Některé lednice mají také přídružené prostory pro sdílení potravin, které není nutné uchovávat v lednici. Veřejným místem v tomto případě může být jak otevřené prostranství, tak kavárny a další stravovací a kulturní zařízení, nezřídka se jedná také o komunitní centra nebo zahrady.

¹⁰ Jsem si vědoma, že wikipédia není relevantní zdroj pro odbornou práci, nicméně dosud jsem nenašla jiný zdroj, který by pojem veřejných lednic definoval. Obsahově však uvedená definice reflektuje vše, co se o veřejných lednicích můžeme dočíst v mediálních zdrojích.

Stejně jako u předchozích iniciativ, i o veřejných lednicích se mluví v souvislosti se sdílením. Zurek je spolu s iniciativou foodharing.de¹¹ řadí do zvláštní kategorie *sdílení neprodejných produktů a zbytků* (Zurek, 2016:680). Sdílení je v případě veřejných lednic přínosné nejen při redukci potravinového odpadu, ale současně také vytváří komunitu, šetří zdroje a podporuje spolupráci (Belk, 2007:126). Podle Morrowové jsou lednice navíc skvělým nástrojem ke stírání hranic mezi dárce a příjemcem a k detabuizaci sdílení jako normální činnosti ve veřejném prostoru, do které se mimo jiné řadí veřejné knihovničky, knihovny věcí, sdílené skříně atd¹² (Morrow, 2019:205). Dalo by se tak říci, že veřejné lednice jsou do jisté míry také edukačním prvkem.

V kontextu veřejných lednic se ale kromě sdílení často hovoří také o jejich charitativním účelu, tedy že veřejné lednice jsou prostředkem pro darování jídla chudým lidem nebo lidem bez domova. Ačkoliv některé z nich jsou spravovány charitativními organizacemi¹³, lednice jsou ze své podstaty určeny komukoliv, a stejně jako potraviny do nich může kdokoli vkládat, může si je kdokoli brát. Jejich uživatelům tak umožňují například i přímou výměnu jedné potraviny za jinou. Právě z tohoto hlediska nelze proto o lednicích přemýšlet čistě jako o charitě, neboť charita je definována jako *systém darování peněz, jídla nebo pomoci zdarma těm, kteří jsou v nouzi, jsou nemocní, chudí nebo nemají domov nebo jakákoliv*

¹¹ Viz kapitola Veřejné lednice ve světě

¹² Morrowová tuto skutečnost uvádí v souvislosti s výzkumem fungování veřejných lednic a foodsharing.de v Německu, přesto věřím, že zmíněná zjištění mají obecnou a univerzální platnost.

¹³ Například environmentální charita Hubbub ve Velké Británii

organizace, která poskytuje peníze nebo pomoc v této oblasti (www.dictionaries.cambridge.org, 2019).

4.1 Veřejné lednice ve světě

Ačkoliv není vyloučeno, že koncept sdílených lednic funguje v různých komunitách nebo na kolejích už dlouhá léta, první projekt veřejné lednice dostupné široké veřejnosti se pravděpodobně objevil až v roce 2014 v Německu. Zakrátko na něj navázaly další země, například Španělsko, Indie, Spojené arabské emiráty a v neposlední řadě také Velká Británie, kde za necelé dva roky vznikla síť 50 veřejných lednic, u kterých se odhaduje, že měsíčně zachrání množství odpovídající 50 000 jídel (Restorick, 2019).

Podobný úspěch zažila i síť veřejných lednic v Německu. V roce 2012 zde vznikla online platforma a stejnojmenná organizace foodsharing.de, zaměřující se na záchranu potravin. Jejich dobrovolníci v lokálních skupinách zachraňují díky spolupráci s místními obchody, restauracemi a pekárny nespotřebované potraviny a jídlo a nabízí ho lidem, a to jak online, tak právě prostřednictvím tzv. *fair-teiler*¹⁴, neboli již zmíněných veřejných lednic. Svým působením tak umožňují zachraňovat i jídlo, které by potravinové banky z důvodu přísných hygienických a dalších norem nepřijaly (Uspenskaya, 2019). V současnosti toto rychle rostoucí sociální hnutí eviduje přibližně 280 tisíc registrovaných uživatelů a

¹⁴ V překladu *spravedlivé rozdělovače*. Jde o platformu pro sdílení jídla v Německu a Rakousku, ve většině případů jde o veřejné lednice nebo lednice s policemi na suché potraviny. Zdroj: wiki.foodsharing.de

63 764 trénovaných „zachránců jídla“, kteří zachránili skoro 27 tisíc tun jídla (foodsharing.de, 2019).

Právě velikost hnutí s tisíci dobrovolníky umožnila od roku 2014 otevřít po celém Německu na 350 veřejných lednic. Nicméně spousta z nich musela svou činnost ukončit poté, co v roce 2016 spolkový úřad zaměřený na bezpečnost potravin (BfR) označil veřejné lednice za nebezpečné a nehygienické, a Komunitním centrům, které lednice provozovaly, posílal úřad dopisy s výhružkou pokuty, pokud lednice zůstanou v provozu. Jedním z důvodů, proč lednice uzavřít, bylo, že lidé nemají znalosti a schopnosti určit, zda je jídlo jedlé a bezpečné (Morrow, 2019:205).

I přes jisté problémy, které zaznamenali například zmínění zachránci jídla v Německu, lze obecně říci, že trend veřejných lednic ve světě roste a postupně se šíří do dalších a dalších zemí, jako jsou například Brazílie, Kolumbie nebo Rumunsko (freededge.org, 2019).

4.2 Veřejné lednice v Česku

První veřejnou lednici v Česku otevřely studentky z gymnázia v Českých Budějovicích 8. října 2015 v kavárně Měsíc ve dne. Podle svých slov se inspirovaly Slovenskou veřejnou spižírnou, popudem k založení vlastní veřejné lednice se pak stal školní projekt. (Nedej se, 2016). Do konce roku pak přibyla ještě veřejná lednice v Plzni a další na sebe nenechaly dlouho čekat. Už v březnu 2016 se otevřela první veřejná lednice i v Praze, v dubnu pak v Pelhřimově a v červnu i v Chrudimi (Nedej se, 2016, Kábelová, 2016, Netolická, 2016, Koubová, 2016).

Za tímto „boomem“ stála pravděpodobně média, která otevření veřejných lednic ve velkém stylu dokumentovala a jejichž zprávy se stále dají snadno dohledat ke každé ze zmíněných lednic.

V průběhu dalších let přibývaly další a další lednice, například v Brně, Ostravě nebo Rožnově pod Radhoštěm. Pravděpodobně poslední otevřenou veřejnou lednicí byla lednice ve Frýdlantu nad Ostravicí, která se zpřístupnila lidem v listopadu roku 2019. Zatímco ale nové lednice vznikají, některé se potýkají s problémy nebo svoji činnost zatím krátce ukončily. Těmito problémy bylo v případě lednice v Chrudimi nebo Havířově její věčná prázdnota, v Plzni lednice skončila spolu se zavřením kavárny Perfect World a i úplně první veřejná lednice v Českých Budějovicích zavřela. Podle Adama Veita z kavárny, kde se lednice nacházela, si ji „přivlastnil“ muž žijící na ulici, odmítal k jídlu pouštět kohokoliv dalšího a vyvolával konflikty s hosty (Ševela, 2017).

Projekt veřejných lednic ze své podstaty sice stojí na několika základních myšlenkách, jakými jsou snaha o omezení plýtvání potravinami nebo pomoc druhým, jejich interpretace ale záleží na každém z iniciátorů. I proto nelze jednoduše říct, jaká jsou obecná pravidla a jak moc jsou lednice institucionalizované. Některé lednice jsou například zakládány za podpory města, na základě konzultace s různými orgány a se snahou o maximální důvěryhodnost (Novotný, 2018), jiné vznikají spíše organicky.

Základním pravidlem avšak bývá, že lidé sami nesou zodpovědnost za to, co si z lednice berou (např. Foltová, 2018). Toto pravidlo však bývá z legislativních důvodů považováno za problematické.

4.3 Zákonné ukotvení veřejných lednic

Veřejná lednice jako taková není zatím nijak v České republice právně ukotvena, avšak i přesto se její působnost do jisté míry dotýká širších zákonů týkajících se hygieny, potravinového práva a ochrany zdraví spotřebitele.

V legislativě platné pro členské státy Evropské unie jde například o Nařízení (ES¹⁵) č. 178/2002 o obecných požadavcích potravinového práva, které stanovuje, *„že provozovatel potravinářského podniku nese právní odpovědnost za plnění potravinářského práva v potravinářském podniku, který řídí. Potravinářským podnikem se rozumí veřejný nebo soukromý podnik, ziskový nebo neziskový, který vykonává činnost související s jakoukoliv fází výroby, zpracování a distribuce potravin“* (ES č. 178/2002). Podle tohoto výkladu tak není možné přenést zodpovědnost na spotřebitele, v našem případě na uživatele lednice.

Dalším zákonem vztahujícím se k lednicím, je Nařízení (ES) č. 852/2004 o hygieně potravin. Z pohledu hygieny musí provozovatel potravinářského podniku podle vyjádření potravinového odboru Ministerstva zemědělství zajistit několik věcí. *„Lednice by podle tohoto zákona měla být instalována ve vhodných prostorech (ochrana před sluncem, prachem, deštěm apod.), a takovým způsobem, aby byl čistitelný a dezinfikovatelný jak samotný přístroj, tak jeho okolí. S ohledem na povahu činnosti je nutné mít lednici vybavenou příslušným kontrolním zařízením pro zjiš-*

¹⁵ Evropská směrnice

ťování teploty a zaveden systém jejího sledování. Požadavky výše uvedené nařízení se vztahují také na potraviny, které by nebyly uloženy v lednici. Zde je nutné dbát zejména na zajištění vhodného způsobu skladování a ochrany potravin před kontaminací“ (Fialka, 2016).

Spotřebiteli by také měly být dostupné veškeré potřebné informace o potravině v takovém rozsahu a takovým způsobem, jak je ustanoveno v nařízení (ES) č. 1169/2011, zákonu č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a vyhlášce č. 113/2005 Sb., o označování potravin. *„Z toho vyplývá, že pokud by někdo vložil do lednice např. bramborový salát bez jakékoliv informace např. o výrobcí, složení, alergenech nebo době spotřeby, pohlíželo by se na tuto potravinu jako na nedostatečně označenou a jako taková by nemohla být dále distribuována“ (Fialka, 2016).* Podle něj je také nutné zachovat princip sledovatelnosti. *„Každý provozovatel potravinářského podniku musí být schopen identifikovat každou osobu, která mu dodala konkrétní potravinu, surovinu nebo další látky určené k výrobě potravin a dále osoby, kterým své výrobky dodal“ (Fialka, 2016).*

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud by se na veřejnou lednici pohlíželo jako na součást provozovny, pak by všechna tato kritéria pravděpodobně musela splňovat. I z důvodu, že dosud nebyl zaznamenán žádný případ trestního oznámení na iniciátory veřejných lednic kvůli například ublížení na zdraví, se nedá jednoduše určit, jak by soud k takovému případu přistupoval a zda by zde skutečně zodpovědnost nesl provozovatel podniku nebo iniciátor lednice.

5 Shrnutí teoretických kapitol

Plýtvání potravinami je celosvětový problém, který se nevyhýbá žádné úrovni potravinového řetězce. Navzdory tomu, že se o této problematice hovoří stále častěji, neexistuje shoda o tom, co všechno se do plýtvání potravinami započítává, co jsou potravinové ztráty a co potravinový odpad. V důsledku toho se statistiky velmi liší. Jen v Česku to jde o rozdíly v desítkách kilogramů vyhozených potravin na osobu a rok.

I přesto, že informovat veřejnost o plýtvání potravinami kvůli rozdílným číslům může být komplikovanější, v posledních letech stále přibývá iniciativ zmírňujících množství potravinového odpadu na všech úrovních potravinového řetězce. Některé, jako například potravinové banky, podléhají přísnějším normám a jako takové jsou velmi institucionalizované. Oproti tomu stojí iniciativy a skupiny lidí, které jídlo zachraňují sami za sebe, nemají hierarchické vedení a sdružují se na základě podobných vnitřních hodnot. Mezi tyto iniciativy ve své práci řadím například Food Not Bombs, facebookové skupiny na darování jídel nebo osoby provozující dumpster diving.

Samostatnou kapitolu tvoří veřejné lednice jako jedna z iniciativ, jejíž působení dosud nebylo příliš zmapováno, a to navzdory tomu, že se tento trend rychle rozšiřuje nejen v zahraničí, ale také v Česku. V souvislosti s veřejnými lednicemi se nejčastěji hovoří o jejich snaze zamezit plýtvání potravinami a pomoci chudým, neexistuje však konsenzus na tom, zda jde o formu sdílení podporující místní komunitu nebo o chari-

tativní projekt. Problematická je také otázka legislativy, kvůli bezprecedentnosti totiž nelze říci, kdo je skutečně za lednici zodpovědný, ani jaká hygienická pravidla se k jejímu fungování vztahují.

6 Metodologie výzkumu

V kapitole o metodologii se zabývám průběhem samotného výzkumu na téma veřejných lednic v Česku, od plánování, přes výběr výzkumného vzorku až po metody získávání a interpretace dat.

Cílem výzkumu je skrze iniciátory veřejných lednic nahlédnout na fungování veřejných lednic v Česku a zjistit, s jakými problémy se potýkají.

Důležitou součástí tvoří také snaha zjistit, co brání rozšíření veřejných lednic a jak iniciátoři uvažují o významu tohoto fenoménu, který dosud byl jen velmi okrajově zmapován v zahraničí, a téměř vůbec v Česku. Cílem mojí práce je zaplnit mezeru v tomto poznání a vytvořit ucelený text pojednávající o veřejných lednicích, který by odpovídal na následující hlavní výzkumnou otázku:

Jak fungují veřejné lednice v Česku a jak o jejich významu uvažují jejich iniciátoři?

Důležitou součástí plánování výzkumu bylo také specifikovat pomocné otázky, které se poté staly podkladem při tvoření otázek pro hloubkové rozhovory, které jsem s respondenty vedla. Šlo o tyto otázky:

Kdo jsou iniciátoři veřejných lednic a jaké jsou jejich hlavní motivace?

Jaké jsou charakteristiky veřejných lednic a s jakými problémy se případně iniciátoři potýkají?

Jak iniciátoři hodnotí realizaci lednice a její přínos pro společnost?

Jak probíhalo zakládání veřejné lednice a komunikace s místní hygienickou správou?

6.1 Výzkumný vzorek

Jelikož fenomén veřejných lednic v Česku je poměrně nový, mojí prvotní snahou bylo zapojit do výzkumu iniciátory všech veřejných lednic v Česku. Takový způsob výběru vzorků označuje Hendl jako totální výběr (Hendl, 2016:153) a svým zaměřením ho řadí mezi výběr s předem danou strukturou.

Při výběr respondentů jsem tak hledala osobu, která:

- Ziniciovala kdekoliv v Česku jakoukoliv veřejnou/komunitní/sdílenou lednici
- Měla k této lednici nějaký vztah, ve smyslu alespoň částečné péče o lednici nebo informovanosti o jejím fungování

S touto vidinou jsem se pokusila zkontaktovat všechny iniciátory, které jsem znala buď osobně, nebo jsem se o nich dozvěděla z mediálních sdělení napsaných při příležitosti otevírání dané lednice. Také jsem se pokusila oslovit další lidi z facebookové skupiny *Pracujeme na projektu veřejných lednic*, nicméně zde se mi žádné odezvy nedostalo.

Už při prvním kontaktování jsem narazila na jisté obtíže, neboť někteří z iniciátorů zakládali lednice, které již nefungují a jiní zase měli lednici zpřístupněnou sotva pár týdnů. Nicméně i to jsem nakonec vyhodnotila jako přínos pro můj výzkum a ukázkou celé šíře fenoménu. S valnou většinou z nich se mi pak nakonec podařilo spojit a domluvit termín rozhovoru.

Další obtíží, která mě při výběru vzorků a plánování výzkumu postihla, byl případ tří veřejných lednic v Praze, jež provozuje společnost Samsung v rámci svého projektu Samsung bezezbytku. Iniciátory tak v tomto smyslu byli lidé, kteří lednici do jednoho ze dvou komunitních center a kavárny Alta umístili, ale o fungování lednice se de facto starali lidé z komunitních center nebo obsluha kavárny Alta. Lednice pak byla výsledkem spolupráce několika osob a institucí, což už by předem výzkum značně ztěžovalo. Navíc přes veškeré snahy se mi nepodařilo s paní, která měla mít celý projekt na starosti, spojit a podařilo se mi tak nasbírat jen kusé informace od barmana kavárny Alta. Jelikož tento projekt nesplňoval má základní, výše vypsaná kritéria, nakonec jsem jej z mého výzkumu vyřadila. Kontaktovat se mi nakonec nepodařilo ani iniciátory dvou veřejných lednic, jež podle dostupných informací už nefungují – jednu v Plzni a první lednici v Chrudimi.

V neposlední řadě jsem již předem tušila, a na základě rozhovorů ověřila, že existuje i celá řada lednic sdílených určitou komunitou, například na kolejích. Nicméně nalézt a zkontaktovat všechny iniciátory takových lednic v Česku by bylo velmi obtížné a proto ve výzkumu pracuji pouze s výpovědí Lady z Českých Budějovic, která dvě takové lednice mimo jiné založila, a jež mi slouží jako demonstrativní ukázka fungování těchto lednic¹⁶.

¹⁶ Těmito veřejnými, či spíš komunitními lednicemi, rozumíme lednice, které se sice nenacházejí ve veřejném prostoru, a nemá k nim přístup kdokoli, ale stále slouží většímu množství lidí, kteří se navzájem nemusí znát. To je hlavní rozdíl mezi lednicemi veřejnými a těmi, které například „sdílí“ rodina nebo zaměstnanci jedné kanceláře.

6.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Analytickou část práce zakládám na výpovědích sedmi respondentů, kteří v Česku od roku 2015 do současnosti (podzim 2019) založili nebo se spolupodíleli na založení alespoň jedné veřejné lednice (VL). Všichni respondenti souhlasili se zveřejněním svého křestního jména a místa působení, jména v tabulce tak odpovídají skutečnosti.

Jméno	Povolání	Počet založených lednic	Místo/a VL	Doba provozu lednice
Kristýna	studentka	2	Brno	1. leden- březen 2018 2. březen 2018 - dosud
Hana	na mateřské dovolené	1	Rožnov pod Radhoštěm	duben 2018 - dosud
Gracián	pracující	1	Havířov	červenec 2019 - dosud
Michaela	pracující	1	Chrudim	říjen 2019 - dosud
Zuzana	studentka	1	České Budějovice	říjen 2015 – září 2017
Pavel	OSVČ	1	Praha	jaro 2016 - dosud
Lada	pracující	2 založené a provoz jedné jiné	České Budějovice a USA	1. říjen 2015 - září 2017 2. podzim 2018 - dosud

Tabulka 2: Charakteristika výzkumného vzorku

Dva respondenti (Gracián a Pavel) se o lednici starali nebo starají vedle svých pracovních povinností, dobrovolně a ve svém volném čase, Hana a Michaela veřejnou lednici založily v místě svého pracoviště, Michaela ji bere jako jednu z dalších aktivit komunitního centra, Hana jako doplnění portfolia služeb, které nabízí jejich vzdělávací centrum a bezobalový obchod. O provoz lednice se Hana alespoň částečně stará i během mateřské dovolené. Zbýlé dvě respondentky, Zuzana a Kristýna lednici

zakládaly během studií, Zuzana již na střední škole, Kristýna během studia vysoké školy.

V případě havířovské veřejné lednice jsem během rozhovoru neplánovaně hovořila kromě Graciána také s jeho manželkou Hanou S. a Kamilou, které se také na projektu veřejné lednice podílely. V analytické části se proto opírám o výpovědi i těchto dvou žen, neboť i jejich pohled na veřejnou lednici v Havířově pro mě byl podnětem ke zkoumání a doplnění Graciánova vyprávění.

Respondentka Kristýna je mi osobně velmi blízká, neboť právě ona byla jednou z těch, se kterými jsem lednici v Brně spoluzakládala. I proto jsem první rozhovor absolvovala právě s ní. Díky tomu jsem měla možnost v klidu přemýšlet o otázkách i samotných výpovědích a následně jsem některé otázky pro další iniciátory mírně upravila.

Zajímavostí také je, že se mi během plánování rozhovorů podařilo zkontaktovat dvě iniciátorky, o nichž jsem později zjistila, že provozovaly tutéž lednici. Jde o Zuzanu a Ladu a první lednici v Česku, která se nacházela v Českých Budějovicích. Zuzana lednici založila a první rok se o ni s kamarády starala, při odchodu na vysokou školu do jiného města ale starost o lednici předala Ladě, která se právě vrátila z Erasmu v Německu a která měla zájem s jejím provozem pomoci. I když Lada přišla, dalo by se říci, k „hotovému“, sama pak založila ještě další dvě, spíše komunitní, lednice, jednu na přírodovědecké fakultě Jihočeské univerzity, druhou ve výzkumném centru v USA, kde působila během studií jako stážistka.

6.3 Reflexe osobní angažovanosti

Jak jsem již naznačila v úvodu, s veřejnými lednicemi mám osobně několikaletou zkušenost a sama jsem se podílela na realizaci obou veřejných lednic v Brně, které se následně skrze medializaci a sociální sítě staly inspirací pro další veřejné lednice. Tuto zkušenost považuji pro výzkum převážně za pozitivní, neboť mi usnadnila hledání respondentů a při přípravě designu rozhovoru mi pomohla snadněji proniknout do tématu a zahrnout do otázek většinu okruhů, které by mohly být pro veřejné lednice relevantní.

Na druhou stranu na mě takový výzkum kladl velké nároky, několikrát jsem sebe sama přistihla, jak odpovídám za respondenty nebo je sama o něčem informuji. I přesto jsem se snažila být maximálně objektivní a věřím, že těchto pár nedostatků nenarušilo a neznevážilo výzkum jako takový a jeho závěry.

6.4 Metody získávání dat

Hlavní část mého výzkumu tvoří polostrukturované hloubkové rozhovory s iniciátory veřejných lednic v Česku. Švaříček a kol. definuje hloubkový rozhovor jako „*nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek*“ (Švaříček, Šed'ová a kol., 2007:159). Při přípravě rozhovoru jsem vycházela ze zkušeností více odborníků, přičemž za nejdůležitější jsem považovala vytvořit si schéma základních témat vycházejících z hlavní výzkumné otázky, a ke každému tématu jsem si vypsala několik otázek,

jak se na danou skutečnost ptát¹⁷ (Švaříček, Šed'ová a kol., 2007:162). Zároveň jsem ale přistupovala k připraveným otázkám spíše jako k velmi flexibilnímu návodu, *jak respondenty přimět, aby se rozmluvili o daném tématu, přičemž ideálem bude konverzace, která bude bohatší než než pouhé odpovědi na otázky, aniž se přitom odchýlí od tématu* (Kaufmann, 2010:52).

Během rozhovorů, které trvaly zpravidla 30 – 45 minut, jsem se následně snažila s iniciátory probrat všechna témata. Častokrát nebylo nutné pokládat ani všechny otázky, jelikož iniciátoři na ně sami často odpověděli v rámci jiného okruhu. U některých respondentů bylo nutné otázky přizpůsobit jejich zkušenosti s veřejnou lednicí, například tehdy, když s provozem veřejných lednic teprve začínali, nebo naopak, pokud už jejich lednice nebyla v provozu. Samotný rozhovor jsem se snažila vést empaticky, se snahou porozumět respondentovi, pozorně a soustředěně mu naslouchat a proniknout tak do hloubi jeho světa (Kaufmann, 2010:60).

Ačkoliv by vzhledem k rozsahu mé práci pokrývající velkou část České republiky bylo logické vést rozhovory například přes skype, bylo pro mě od počátku důležité se s respondenty setkat osobně, pokud možno přímo v blízkosti jejich veřejných lednic. Osobně jsem se nakonec setkala se sedmi z osmi respondentů, nicméně bohužel jen u třech z nich setkání proběhlo u veřejných lednic.¹⁸ Tam, kde se tato setkání podařila

¹⁷ Viz Příloha 2: Design rozhovoru

¹⁸ U dalších dvou lednic to ani nebylo možné kvůli tomu, že tyto lednice již nefungují (Brno a České Budějovice).

(Rožnov pod R., Havířov a Chrudim), jsem kromě rozhovorů měla možnost za pomoci metody pozorování nahlédnout, jak veřejné lednice fungují, v jakém se nacházejí prostředí, jak jsou konstruovány či jak jsou přístupné pro potenciální uživatele. To mi pomohlo uvědomit si často velmi rozdílné přístupy k jejich provozu, institucionalizaci a zabezpečení.

V neposlední řadě mi jako podklady pro analýzu posloužily informace dostupné na internetu a sociálních sítích nebo analýza sekundárních zdrojů, například pravidel, stanovisek hygieny či diskuzí s dalšími činiteli.

6.5 Metody analýzy a interpretace dat

Pro analýzu dat bylo nejdříve nutné přepsat nahrávky rozhovorů. V této fázi jsem se snažila o doslovnou transkripci, ačkoliv se jedná o časově velmi náročnou činnost a některé výpovědi se mi zprvu ani nezdály pro zodpovězení výzkumných otázek důležité.

V druhé fázi jsem doslovný přepis podrobila otevřenému kódování podle vzoru zakotvené teorie Corbinové a Strausse. Jde o „*část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů*“ (Corbin, Strauss, 1999:43). Při průchodu nasbíraných dat jsem postupovala řádek po řádku, lokalizovala jsem zajímavá témata a kritická místa a přiřazovala jsem jim označení. Nezáleželo přitom, jestli jde o slovo, větu nebo odstavec, jednotky u mě tvořily spíše významové celky různé velikosti (Švaříček, Šed'ová a kol., 2014:211). V textu jsem také hledala tzv. in vivo kódy, tedy takové, které použili sami respondenti a které „*okamžitě přitáhnou vaši pozornost*“ (Corbin, Strauss, 1999:48). Nedílnou

součástí prvního průchodu daty tvořily i poznámky (memo) a podtrhávání zajímavých citací.

Z velkého množství kódů jsem vytřídila ty, které mají potenciál odpovědět na výzkumné otázky a následně jsem kódy začala seskupovat podle podobnosti či jiné vnitřní souvislosti (Šed'ová, Švaříček, 2014:221), tedy jsem tyto kódy jinými slovy kategorizovala. V průběhu analýzy jsem jednotlivé fráze, kódy i celé případy neustále porovnávala mezi sebou, hledala jsem podobnosti a rozdíly (Šed'ová, Švaříček, 2014:224) a postupně tak přecházela k stále obecnějším kategoriím.

Posledním krokem bylo vytvoření subtémat, která vystihnou zkoumaný problém a jež bude možné použít jako názvy kapitol pro výzkumnou zprávu. U toho jsem vycházela z kategorií designu rozhovoru a tematických oblastí, které jsem zkoumala. Z analýzy však vyšla i nová témata, která jsem původně ve svém výzkumu ani nezamýšlela. K tomu mi pomohla otevřenost, se kterou jsem k celé analýze přistupovala a kterou jsem považovala za nesmírně důležitou.

6.6 Etika výzkumu

Ačkoliv většina otázek v rozhovoru směřovala spíše k charakteristice a fungování veřejné lednice, jsem si vědoma toho, že některé otázky, například o sebereflexi, či přístupu k hygienickým požadavkům mohly být pro respondenty citlivé. Se všemi respondenty jsem proto před samotným rozhovorem prošla informovaný souhlas a upozornila je na možnost odstoupení od výzkumu a možnost kdykoliv rozhovor ukončit. Těchto možností nikdo nevyužil a naopak mi všichni umožnili v analýze

pracovat s jejich pravými křestními jmény a místy, kde se nachází jejich lednice.

Důvěryhodnost jsem se snažila podpořit také tím, že jsem již během oslovování respondentů osvětlovala, kdo jsem, co má být cílem mé práce, proč se tématu věnuji a z jakého důvodu oslovuji právě je. Během rozhovoru jsem se snažila pro respondenty navodit příjemnou atmosféru, naše setkání začínala neformální konverzací a rozhovory většinou probíhaly na místech, které si respondenti sami vybrali.

Respondenty jsem také informovala, že rozhovor bude nahráván a doslovné přepisy budou sloužit pouze k výzkumným účelům a jako takové nebudou nikde zveřejněny.

7 České veřejné lednice

Veřejné lednice v Česku se často liší nejen místem, ale také mírou institucionalizace nebo mírou jejich využívání. Co je ale pro veřejné lednice podobné, je základní fungování. Jejich využívání se řídí pravidly, která bývají umístěná v bezprostřední blízkosti lednic nebo přímo na nich. Na základě pravidel si kdokoliv může z lednice cokoliv brát a cokoliv do ní dávat. Většina lednic funguje nepřetržitě; ty, které jsou v uzavřených prostorách, mohou lidé využívat v závislosti na otevírací době daného podniku. Iničiátoři veřejných lednic jsou pak lidé, kteří v různé míře na základě domluvy s dalšími aktéry veřejnou lednici kontrolují a případně vyhazují produkty, které nejsou v souladu s pravidly. Dalšími úkoly iničiátorů bývá komunikace s Krajskou hygienickou stanicí (KHS), médií, provozovateli podniků, kde se lednice nacházejí, a veřejností, kterou například informují pomocí sociálních sítí o tom, co se v lednici nachází nebo jak funguje.

V následující kapitole se pokusím chronologicky podle data realizace představit a popsat fungování sedmi veřejných lednic, které jsem díky iničiátorům měla možnost detailně prozkoumat a jež jsou podstatou výzkumu mé práce.

7.1 České Budějovice

Úplně první zdokumentovanou veřejnou lednicí v Česku byla veřejná lednice v Českých Budějovicích. Založila ji studentka gymnázia Zuzana se svými spolužačkami na podzim rok 2015. Během relativně krátké doby se jim podařilo domluvit se s vedením místní kavárny, která

dle Zuzaniných slov fungovala komunitně, a podobné projekty vedení podporovalo. Lednici, kterou sehnaly zdarma za odvoz, následně umístily do dvora kavárny a na její přední stranu umístily pravidla fungování. Otázku hygieny prý neřešily, a ačkoliv do lednice čas od času zavítaly a vyčistily ji, Zuzana přiznává, že se o lednici starala především obsluha kavárny. Ta nakonec pod dvou letech také rozhodla, že projekt dál podporovat nebude, a to z důvodu, že příliš neplnil svůj cíl a navíc lednice přitahovala lidi, kteří následně působili v kavárně problémy.

Lada, která se o lednici rok starala, se následně rozhodla v Českých Budějovicích založit druhou lednici, tentokrát na Přírodovědecké fakultě tamní univerzity. Ta funguje dodnes a podle Lady i lépe, protože slouží uzavřenější komunitě.

7.2 Praha

V současnosti by v Praze mělo fungovat veřejných lednic hned několik, minimálně tři od společnosti Samsung bezzbytku (ty ale nebyly do výzkumu zařazeny, viz výše) a jedna od iniciátora Pavla. Jeho lednice byla na území Prahy úplně první, k jejímu otevření došlo na jaře 2016 po přibližně třech měsících příprav. Lednice se nachází ve venkovním prostoru u kavárny Café na půl cesty na kraji parku na Pankráci. I Pavel vylepil na lednici pravidla využívání a celou lednici zasadil do polootevřené dřevěné boudy, aby byla chráněná před rozmary počasí.

7.3 Brno

Brněnskou veřejnou lednici slavnostně otevřela skupina vysokoškolských studentů v lednu roku 2018 po dlouhých měsících hledání vhodného místa, komunikací s KHS a hledání právnické podpory. Nakonec se jim podařilo spojit se s lidmi z iniciativy People in safety, se kterým za podpory města vytvořili projekt Share point. Ten se nacházel na náměstí, jež bylo částečně skryté, ale přímo v centru a dobře přístupné. Veřejná lednice však byla přibližně za půl roku zrušena spolu s celým Share pointem, podle Kristýny kvůli neshodě s lidmi z People in safety. Mezi tím iniciátoři zrealizovali druhou veřejnou lednici ve foyer divadla a kavárny, která slouží lidem dodnes.

7.4 Rožnov pod Radhoštěm

Podpora města byla důležitá také pro Hanu, která na prostranství před svým obchodem vybudovala veřejnou lednici společně s boxem na suché pečivo a skořápky. Veřejná lednice v Rožnově funguje od jara 2018 a oproti předchozím ledničkám byla za tímto účelem koupena právě z prostředků města, díky čemuž je vyvýšená, aby do ní nedosáhly děti, prosklená a zasazená do dřevěné boudy. Lednici kontrolují denně zaměstnanci obchodu a její využívání je řízeno pravidly vylepenými hned vedle lednice.¹⁹

¹⁹ Viz příloha č. 1

7.5 Havířov

Havířovská lednice je projektem několika lidí, kteří za tímto účelem založili spolek Save food. Po konzultacích s KHS i městem se jim lednici podařilo zprovoznit v červenci roku 2019. Havířovská lednice se nachází těsně u zadního vchodu do komunitního centra. Od počátku se podle svých slov potýkají iniciátoři s velkou mírou nevole od místních obyvatel, i přesto (byť s přísnými pravidly) lednice funguje. Několikrát týdně tam jejich dobrovolníci vozí také přebytky z místní pekárny a lednici při té příležitosti podle slov Graciána, který ji zde inicioval, kontrolují.²⁰

7.6 Chrudim

V říjnu 2019 se otevřela v pořadí už druhá veřejná lednice v Chrudimi. Zatímco ta první již pravděpodobně nefunguje, druhá se pomalu začíná stávat centrem zájmu komunitního centra, ve kterém se nachází. Oproti předchozím lednicím je vevnitř, iniciátorka Michaela má ale snahu přilákat k jejímu využívání i lidi zvenčí. I ona lednici získala z druhé ruky, a otázku hygieny zatím prý příliš neřešila. Podle jejích slov je projekt teprve v začátcích a vše, včetně pravidel, chce nastavovat až v průběhu spolu s lidmi, kteří ji využívají.²¹

²⁰ Viz příloha č. 1

²¹ Viz příloha č. 1

8 Problémy a výzvy veřejných lednic v Česku

V následujících kapitolách se pokusím postupně skrze výpovědi iniciátorů analyzovat jednotlivé aspekty týkající se veřejných lednic, jako jsou jejich cíle, legislativa nebo pravidla a způsoby využívání. Tyto aspekty jsou důležité pro reflexi toho, s jakými problémy se iniciátoři veřejných lednic potýkají a jaké jsou podle nich příležitosti rozvoje lednic v Česku. Ačkoliv je výsledný text rozdělen na kapitoly a tematické bloky, myšlenky se často prolínají a doplňují a je proto důležité nahlížet na výzkumnou část jako celek.

8.1 Motivace iniciátorů

Pro pochopení toho, jak iniciátoři o veřejných lednicích celkově uvažují, je důležité znát jejich motivace. Nejen přímé otázky, ale především ladění celého rozhovoru a slova, která iniciátoři používají, dokazují, jak moc odlišné motivace a přístup k veřejným lednicím tito lidé mají. Pro jednu respondentku byla lednice doplněním sortimentu služeb²², které její komunitní centrum nabízelo, pro Pavla zase příležitost zaplnit „díru na trhu“, jelikož v Praze tou dobou žádná lednice nebyla a projekt mu přišel zajímavý. Pro Zuzanu zase byl popudem k založení lednice úkol, který dostali na hodině občanské výchovy. *„Měly jsme za úkol vymyslet nějaký projekt ve veřejném prostoru, zrealizovat ho a napsat o něm zprávu. A tak jsme si řekly, že veřejná lednice bude ten projekt.“* (Zuzana). Zároveň ale Zuzana doplňuje, že vždy chtěla být aktivní ve veřejném prostoru, ale

²² Respondentka provozuje bezobalový obchod a „alternativní“ centrum pro přednášky, cvičení apod.

nevěděla, co přesně by měla dělat. Projekt ve škole tak pro ni byl skvělou příležitostí k založení veřejné lednice.

U zbylých čtyř respondentů většinou šlo o hlubší motiv. Shodují se, že veřejná lednice pro ně byla další příležitostí, jak řešit problematiku plýtvání potravinami. Jejich cílem bylo vytvořit platformu pro potraviny, které by jinak skončily v koši. *„Jedna z věcí, které mě nejvíc štve, je to neskutečné plýtvání, se vším, s jídlem, s jakýmikoliv produkty, s energií. Následkem toho trpí celá planeta, plýtváme přírodními zdroji, lidskou prací, takže každá aktivita, která se snaží nějak šetřit přírodu a koneckonců i lidský čas je podle mě důležitá.“* (Kristýna).

Dvě respondentky se v souvislosti s motivací zmiňují také o tom, že se již delší dobu věnují i dalším iniciativám bojujícím proti plýtvání potravinami, například dumpster divingu, free food, přednáškám o plýtvání potravinami nebo paběrkování.

8.2 Cíle lednice

Pro většinu respondentů, jak je uvedeno výše, lednice znamená v první rovině možnost, jak omezit plýtvání potravinami a jak dát druhou šanci potravinám, které by se jinak vyhodily. Lada toto tvrzení doplňuje přesvědčením, že lednice pomáhá omezit plýtvání jídlem, které je obrovské na úrovni domácností a jednotlivých spotřebitelů. Dva respondenti se navíc explicitně v této otázce vyjadřují, že stejně významným cílem jako je boj proti plýtvání potravinami, je také pomoc těm, kteří to potřebují. *„Lidi nemají přístup k potravinám, nemají dostatek peněz a těch cílových skupin je spousta, tak nějak uspokojit je.“* (Michaela).

O pomoci sociálně slabším občanům se v souvislosti s veřejnými lednicemi hovoří poměrně často, a ne nadarmo se stala součástí diskurzu, v jakém o lednicích lidé uvažují. Vůči tomu se ale poměrně ostře vymezují Zuzana s Ladou, zakladatelka (Zuzana) a provozovatelka (Lada) veřejné lednice v Českých Budějovicích. Pro obě z nich byly jedním z primárních cílů lednice podpora komunity, sdílení a omezení plýtvání potravinami. Jejich očekávání se však v tomto případě příliš nevyplnila. Lada, která se problematice plýtvání věnuje dlouhou dobu a má zkušenosti i z iniciativy Food Not Bombs tvrdí, že lidé zase takovou nouzi o potraviny nemají. *„Takže si nemyslím, že lednice má nutně někoho zachraňovat. [...] Pro mě to zase tak sociální přesah nemá, ale přijde mi, že ne jen bezdomovci mají právo na zbývající jídlo.“* (Lada).

Stejně tak Zuzana, která je považována za zakladatelku vůbec první lednice na území České republiky, měla o lednici původně jinou představu. *„My jsme nechtěli, aby to byl sociální projekt, který pomáhá sociálně slabším a který dává bezdomovcům jídlo.“* (Zuzana). I když Zuzana nepovažuje darování jídla skrze ledničku lidem bez domova za problém, je podle ní chyba přemýšlet o veřejných lednicích jako o projektu na posilování komunity a sdílení. Na druhou stranu ale na základě svých zkušeností hovoří o tom, že spíš než řešení problému s plýtváním je účelem lednice to, že může pomoci někomu, kdo má nouzi o jídlo. Otázkou zůstává, do jaké míry jejich názor ovlivnila událost, kdy lednice musela být zrušena, jelikož podle jejich informací lednici soustavně navštěvoval pán, který se agresivně dožadoval jídla, byl agresivní i vůči hostům a obsluze kavárny do té míry, že se provozovatelé kavárny rozhodli, že veřejnou lednici zruší.

Zmíněné výpovědi ukazují, jak rozdílně význam veřejných lednic ve veřejném prostoru jednotliví iniciátoři vnímají. Navzdory odlišným očekáváním ale jejich zkušenosti dokazují, že veřejné lednice se do určité míry dají považovat za sociální projekt, protože potraviny skutečně využívají především lidé bez domova a sociálně slabší.

8.2.1 Lednice jako prvek edukace

Za sekundární rovinu cílů lednice považují iniciátoři jejich přesah do povědomí lidí ve společnosti a to, co je jejím přínosem. Všichni respondenti se shodují, že veřejná lednice netvoří jen prostředek pro darování a sdílení potravin sám o sobě, ale že její význam je spíš v nějaké osvětě o plýtvání potravinami, solidaritě a pomoci. *„Já neříkám, že to zachrání svět, nebo že by nějak mělo. Ale rozhodně je to takové gesto, taková otevřená dlaň. Říct tím prostě: umím darovat, umím si vzít. [...] a učí to tu společnost nějak fungovat v pospolitosti.“* (Hana).

Tři respondenti, kteří vykazovali největší obtíže při provozu lednice (Kristýna, Gracián a Zuzana) uvádějí, že navzdory těmto potížím a krátké době, kdy lednice fungovaly, naplnily svůj účel právě tím, že přinesly do veřejného prostoru povědomí o problémech plýtvání potravinami a sociálních problémech. *„Tím, že se to šířilo přes internet a bylo to v médiích, tak se to dostalo do povědomí mnoha lidí, a začali do hloubky uvažovat nad těmi problémy, které si předtím možná neuvědomovali a nevšimli si, že jsou tu.“* (Kristýna).

Pro Graciána je to navíc způsob, jak ukázat, že tyto problémy se týkají i města, ve kterém žije. Ačkoli se o lednici mluvilo nenávistně, podle

Graciána projekt přiměl lidi se nad vyhazováním potravin více zamýšlet. Na druhou stranu je ale podle Zuzany důležité vnímat toto povědomí jen jako začátek diskuze, v konečném důsledku by mělo jít hlavně o to, učit lidi nakupovat méně, nežli nevyhazovat.

V Rožnově, kde u lednice stojí také schránka na suché pečivo a skořápky, zaznamenala Hana opačnou situaci. Podle ní lidé o problému plýtvání vědí. „*Mně se stávalo, že když jsem chodila s kočárem tady po sídlišti, tak visely rohlíky v sáčku u popelnice. Lidi vědí, že by to neměli vyhodit a že to ještě někdo spotřebuje, ale neměli to místo, tu platformu, kde by to dokázali.*“ (Hana).

Ať už lidé o plýtvání potravinami ví dostatek, či nikoliv²³, z výpovědí iniciátorů vyplývá, že přinášet otázku plýtvání potravinami do společnosti je pro ně stejně tak důležité, jako nabízet lidem konkrétní fyzický prostor pro sdílení potravin.

8.3 Lednice na hraně zákona

Zásadními body výzkumu byly otázky týkající se pravidel, práce s hygienickými zásadami, komunikace s Krajskými hygienickými stanicemi a na to navazující otázky legislativy. Právě chybějící zákon, který by upravoval fungování lednice, totiž do velké míry ovlivňuje to, jak lednice fungují, a je prapůvodem celé řady níže popsanych obtíží, se kterými se iniciátoři potýkají.

²³ V Česku podle výzkumu CVVM považuje plýtvání potravinami za celospolečenský problém 46 procent populace.

8.3.1 Pravidla veřejných lednic

Základem fungování všech veřejných lednic jsou jejich pravidla. Ta povětšinou definují, co to veřejná lednice je nebo jak ji využívat. Až na lednici v Chrudimi jsou u všech případů vylepená přímo na dveřích dané lednice.²⁴ Často jsou tato pravidla, jak například Kamila s Hanou přiznávají, přebírána nebo inspirována jinými lednicemi, nejen z důvodu úspory času. *„I ty pravidla, co tady máme, jsou v podstatě okopírované z pražské lednice. Když víte, že to někde funguje, tak si je vezmete.“* (Hana).

I přes vzájemnou inspiraci se pravidla lednic do značné míry liší, především pak jejich striktností a tím, co se do lednice dávat smí a co nikoliv. Nejprísnější pravidla vykazovala lednice v Havířově, kam lidé smí vkládat pouze originálně zabalené nezávadné potraviny minimálně 1 – 2 dny před datem spotřeby. Do lednice zde zatím, jak uvádí Gracián, nepatří ani vařené jídlo, a to z důvodu nevole místních lidí, do budoucna by tam však podle nich vařená jídla své místo mít mohla. Věci, které nejsou v souladu s pravidly, pak iniciátoři vytahují. Podobná pravidla měla na dveřích vypsána i veřejná lednice v Českých Budějovicích, jak ale Lada podotýká, na plnění pravidel striktně nedohlíželi. *„Kdyby to nemělo být prošlý, tak tam v životě nic mít nebudeme.“* (Lada). V případě lednice na fakultě pak už takové požadavky do pravidel ani nepsala.

Na opačném konci pomyslného spektra striktnosti stojí lednice v Chrudimi, kde pravidla jsou podle iniciátorky spíše doporučením. *„Já bych byla ráda, kdyby si to vytvořila ta komunita. Kdyby to šlo obráceně,*

²⁴ Nebo byly – v případě lednic, které už nefungují.

ne že já dám nařízení, která se budou striktně dodržovat.“ (Michaela). Nevadí jí ani načaté či vařené potraviny, pokud by byly označeny, kdy a kdo je uvařil. Zbylé lednice se na škále přísnosti pravidel pohybují spíše někde uprostřed. Jídlo, které lidé do lednice vkládají, by nemělo být zkažené, plesnivé či shnilé, mělo by být požitelné, a jednotlivá jídla popsaná.

Dalším pravidlem, které zmiňují Kristýna a Zuzana, je snaha zapojit do péče o lednici její uživatele. *„Ty pravidla byly, že lednice je společná, takže je potřeba se o ni společně starat.“* (Zuzana). Sdílená zodpovědnost v případě budějovické lednice ale příliš nefungovala, nepořádek totiž Zuzana zmiňuje jako jeden z největších problémů, se kterými se potýkala. Oproti tomu v Brně měli iniciátoři opačnou zkušenost. *„Lidé, kteří tu lednici využívali, tak nám říkali, že když viděli nějaký nepořádek, tak se to snažili uklízet.“* (Kristýna).

8.3.2 Víra v selský rozum

Nejzásadnějším pravidlem je pro všechny iniciátory bezesporu pravidlo, že lidé si jídlo berou na vlastní zodpovědnost, a že by měli mít nějaký úsudek.

Téměř všichni iniciátoři uvedli, jak důležitá je pro ně víra, že lidé k lednici přistupují s rozmyslem a „selským“ rozumem. *„To základní pravidlo je, že člověk by měl mít nějaký úsudek, že když si něco vezme, tak pozná, že ta potravina není v pořádku a nebude ji jíst.“* (Kamila). Podobně to vidí i Zuzana: *„Ono by dávalo smysl tam dát zákaz, že tam třeba nedáváš syrový maso, protože je to hrozně náchylné, ale spíš jsme braly, že to ti lidi ani neudělají, že jim to dojde.“* (Zuzana). Lada v této souvislosti dokonce

mluví o celkovém přístupu ke stavu společnosti. *„To je ta věc, co mi vadí, že pomocí pravidel se snažíme lidi zbavit jakýchkoliv schopností nad věcmi uvažovat a používat vlastní mysl. Myslím si, že lidi by měli mít vlastní dostatečný úsudek a myslím si, že je snaha jim ho sebrat v dnešní době.“* (Lada). Své stanovisko podkládá faktem, že pravidla druhé lednice (na fakultě) byla mnohem liberálnější, i z důvodu, že by stejně neměla šanci každou potravinu v lednici kontrolovat, a tak si řekla, že lednice musí fungovat tak, že nad tím lidé přemýšlejí.

Víra v selský rozum má pravděpodobně svůj prapůvod v nejistotě, která okolo zodpovědnosti za lednice panuje. Svá tvrzení iniciátoři používají především jako argument pro případy, kdyby se s nimi jako provozovateli lednice chtěl někdo soudit, pokud by se z jídla z lednice nějakým způsobem například přiotrávil. *„Přímo v pravidlech je napsané, že zodpovědnost naše není, že je na každém člověku, jestli si to vezme nebo ne, v podstatě, jako kdyby někdo šel a vzal si něco, když to přeženu, od popelnice. [...] Já doufám, že žijeme někde, kde mají lidé rozum. Když si vezmu jablko od popelnice, tak vím, že si ho беру od popelnice a nejdu se pak soudit, že se mi po něm udělalo špatně.“* (Hana).

8.3.3 Kdo je za lednici zodpovědný?

I přesto, že hlavním pravidlem lednic bývá, že si lidé berou jídlo na vlastní zodpovědnost a přesto, že iniciátoři věří v „selský rozum“ lidí, neskrývají respondenti strach a nejistotu z toho, zda jim za provozování lednice nehrozí nějaké postihy. *„Ta nejistota je strašně velká. [...] Kdyby se tady někdo otrávil a řekl: snědl jsem jogurt tady z lednice a šli by po nás, tak jestli nás ty pravidla ochrání, to nikdo nedokáže říct.“* (Hana).

Příčinou tohoto strachu může být i to, že každá Krajská hygienická stanice k případu veřejných lednic přistupovala velmi odlišně. Nejčastěji se ve svých stanoviskách vyjadřovaly k tomu, kdo je za lednici zodpovědný. Například v Brně iniciátorům podle Kristýny KHS sdělila, že by projekt podpořili, avšak kvůli neexistující legislativě, která by činnost veřejných lednic upravovala, jim nemohou na provoz lednice dát žádné povolení. Za lednici by navíc podle jihomoravské KHS byl zodpovědný podnik, ve kterém se lednice nachází, nikoliv iniciátoři samotní.

V Praze byla podle Pavla KHS zase toho názoru, že kavárna, u které je lednice umístěna, by měla mít živnost na provozování charitativních služeb, a že zodpovědní by za ni byli iniciátoři. Přenesení zodpovědnosti na osoby využívající lednici se podle Hany nepozdává ani Státní zemědělské a potravinářské inspekci, která kontrolovala lednici v Rožnově. *„Tvrdí, že jako provozovatelé lednice máme zodpovědnost za to, co v té lednici je.“* (Hana).

V Českých Budějovicích snaha, aby za lednici byli zodpovědní organizátoři, dospěla až k situaci, kdy se tamní KHS snažila Ladu přesvědčit, aby se k zodpovědnosti upsala. *„Snažili se mi vnutit, abych za to papírově nesla tu zodpovědnost já, to znamená, že tam někdo dá něco otráveného, někdo to sní, umře a Lada za to půjde do vězení.“* (Lada). Na nic takového ale nepřistoupila a po dvouhodinovém jednání od svého návrhu hygienici ustoupili. *„Oni se mi to vyloženě snažili vnutit, aby to pro ně bylo jednodušší, ačkoliv věděli, že mně to může přinést velký problém, což je opravdu hustý.“* (Lada).

V Havířově, kde lednice vznikla celkem nově a místní se vůči ní velmi vyhrazovali, se iniciátoři rozhodli případným konfliktům s hygienou předejít, a tak si, jak sami říkají, vzali do týmu hygienika s mnohaletými zkušenostmi, a od počátku všechny své kroky konzultovali s ním. *„Konzultoval s námi správnou teplotu v té lednici, péči, úklid, hygienu, jak často je třeba umývat a obecně...“* (Gracián). I proto Gracián tvrdí, že jejich lednice je plně v souladu s paragrafy a s hygienickou vyhláškou, ani oni k tomu žádné oficiální vyjádření nedostali a jak dodává Kamila, *„oni (KHS) v tom taky nemají jasno, nemůžou argumentovat ničím, kromě nějakého principu pro lednice ve školách nebo restauracích.“* (Kamila). Navzdory tomu k této problematice přistupují iniciátoři velice otevřeně a s maximální snahou mít lednici legální. *„Bylo nám přislíbeno, že pokud bude nějaký veřejně dostupný materiál, tak ho dostaneme, abychom to mohli pochopit a uchopit.“* (Kamila).

8.3.4 Chybějící legislativa

Příčinou výše popsaných problémů a odlišných stanovisek Krajských hygienických stanic je podle iniciátorů to, že veřejná lednice není nijak právně ukotvená. Navíc dosud nebyl zaznamenán případ, kdy by někdo měl s lednicí problém a poslal by celou záležitost k soudu. Nikdo tak zatím nedokáže říct, zda by v takovém případě mohl být na vině iniciátor nebo podnik, nebo zda by iniciátory jejich pravidla ochránila.

Nejen proto si právní ukotvení veřejné lednice výslovně přeje hned pět respondentů. Podle nich by legislativní nařízení navíc zjednodušilo realizaci projektu a napomohlo rozvoji veřejných lednic v Česku. *„Mohlo*

by se to v budoucnosti posunout na legislativní úrovni, že by bylo stanovené, že se to může legálně provozovat a byla by jasná pravidla i omezení.“ (Kristýna). Podle ní by následná realizace byla jednodušší i přesto, že by pravidel a omezení bylo hodně.

Podle Graciána je chybějící legislativa důvodem, proč se lednice nešíří tak rychle, jak by mohly. *„Osmdesát procent té realizace je přesvědčít ty lidi (budoucí iniciátory), což není jednoduché, protože je přesvědčujete v jejich očích, aby porušovali zákon nebo byli minimálně na té hraně, a to spousta lidí nechce být.“* (Gracián). Legislativa by tak podle něj pomohla zbavit lidi strachu aplikovat lednice do veřejného prostoru.

Důležité je zde také zmínit, že první kroky k projednání veřejné lednice v Poslanecké sněmovně už podnikl například iniciátor Pavel. *„Já jsem se o to snažil, mluvil jsem s poslankyní Pekarovou²⁵ z TOP 09, ale ona řekla, že to prý není potřeba legislativně ošetřit, což je škoda.“* (Pavel). V současnosti by tak stále lednice měly podléhat zákonům popsáním v teoretické části práce, navzdory tomu, že pod ně de facto příliš nespádají, a na lednice je tak pohlíženo podle iniciátorů jako na něco, co je na hraně zákona a nikdo vlastně netuší, jak k nim přistupovat²⁶.

²⁵ Markéta Pekarová Adamová, od roku 2013 poslankyně za TOP 09

²⁶ Viz kapitola Zákonné ukotvení veřejných lednic

8.4 Další problémy veřejných lednic

Nejen téma hygieny a legislativy působí iniciátorům potíže, se kterými se při realizaci potýkají. Stejně tak jsou pro ně důležitá témata propagace, využívání lednic i reakce veřejnosti. Fungování lednic je v tomto ohledu do značné míry dáno právě úsilím a energií, kterou do nich iniciátoři v těchto oblastech vkládají, jak za svůj projekt bojují a překonávají všudypřítomné bariéry.

8.4.1 Propagace

Pro rozšíření povědomí o lednici a plýtvání potravinami je podle iniciátorů důležité, jak svoji lednici prezentují navenek. Velkou službu jim v tomto směru poskytla média a jejich nebývalý zájem o téma veřejných lednic, který jsem zmiňovala již v teoretické části práce, a který do velké míry potvrzují i respondenti. „*Mediální ohlas byl obrovský, zpočátku to bylo velké haló, že je to novinka v Praze.*“ (Pavel). Na druhou stranu šlo povětšinou o počáteční fázi projektu, dál už se média příliš nezajímala. „*To, že to bylo ve všech médiích, je super, na druhou stranu my jsme neudrželi ten trend pořád zásobovat ty média a ten trh už byl tou lednicí přesycený.*“ (Gracián).

Spoustu propagační práce si iniciátoři tvoří také sami. Všichni mají facebookovou stránku, na kterou minimálně čas od času přidávají fotografii toho, co se v lednici nachází, někteří sociální sítě plní také všemožnými informacemi nebo novými výzkumy o plýtvání potravinami a stránku na Facebooku tak vnímají jako další prostředek k již zmí-

něné osvětě. „*My jsme si vytvořili facebookovou stránku, kde jsme zveřejňovali všechny aktuality, vysvětlovali jsme, jak to funguje, aby to bylo veřejné a aby se toho lidé nebáli a využívali to.*“ (Kristýna). Na profilu brněnské lednice tak je možné i dnes, kdy už lednice nefunguje, najít například informaci o novém výzkumu o plýtvání potravinami.

Nedílnou součástí propagačních aktivit jsou často také přednášky a další akce. Pro Ladu byly přednášky a promítání způsob, jak k využívání lednice přilákat další lidi a informovat o problému plýtvání potravinami. Zároveň však podle ní bylo velmi těžké zájem lidí o takové akce udržet. Velkou iniciativu v této oblasti vynakládá také Gracián, který taktéž přednáší o plýtvání potravinami a nedávno například uspořádal benefiční akci s představením improvizálního souboru; vstupenkou na akci pak byla nějaká potravina do veřejné lednice. Tým studentů, který inicioval lednici v Brně, zase natočil propagační video s názvem *Hledá se domov pro veřejnou lednici* ve chvíli, kdy se téměř rok potýkali s neúspěchem při hledání vhodného místa pro lednici. Díky videu se nápad dostal přes média až k vedení města, které studenty v projektu podpořilo a dalo tak vzniknout první veřejné lednici v Brně.

8.4.2 **Lednice pro všechny?**

Nejčastějším problémem, se kterým se iniciátoři potýkali a který do velké míry pravděpodobně souvisí i se zmíněnou propagací a osvětou, je problém s využíváním lednice. Tři ze sedmi respondentů zmiňují, že v ledničce bývá nebo býval malý obrat potravin, že lidé neměli motivaci jídlo do lednice vkládat nebo si ho nikdo nebral. „*Asi jsem čekala, že se tam jídlo bude objevovat častěji, protože to mám vyzkoušené a vidím to u*

lidí okolo sebe, že kupují nadbytek a nestíhají to spotřebovat.“ (Kamila). V Českých Budějovicích podle Lady lednice fungovala poměrně slušně hlavně ze začátku, když studentský projekt podporovali jejich známí a spolužáci, kteří v lednici jídlo sdíleli. S ustupující podporou ale začal klesat i zájem o lednici. Aby lednice fungovala a měla stálý příjem potravin, rozhodla se Lada kromě přednášek osobně obejít všechny podniky v okolí a přesvědčit prodejce, aby jídlo místo vyhození darovali právě do lednice. „Podařilo se mi přesvědčit jednu malou pekárnu, ze které jsem potom vyzvedávala večer věci a vozila je do lednice. Pak se ale ukázalo i jako problém, aby někdo pro ty věci do lednice chodil.“ (Lada). Pro Hanu je problémem také to, že lednici, která je umístěná uvnitř komunitního centra, využívají jen jeho návštěvníci. „Byla bych ráda, kdyby se sem natáhla ta širší komunita, ne jen lidi, kteří se zdržují tady za dveřmi.“ (Hana).

Na druhou stranu je pro některé iniciátory také problémem, pokud lednici aktivně využívají lidé bez domova. *„Problém je v tom, že to místní bezdomovci objevili a jakmile se tam dá něco nového, tak to hned berou. Což je škoda, protože to pak nezůstává i na ostatní.“ (Pavel). Obdobnou zkušenost má i Gracián, oba tak aktuálně přemýšlejí nad způsobem, jak množství jídla na osobu regulovat tak, aby zbylo i na ostatní, protože chtějí dostat myšlenku, že veřejná lednice je pro všechny. Podle Pavla je tato skutečnost dokonce důvodem, proč tam místní obyvatelé přestali chodit a lednice je tak prázdnější, než bývala na začátku. „Zpočátku tam chodili místní obyvatelé, ale pak to ti bezdomovci vybírali hodně [...] Asi to odběratelé přenechali těm bezdomovcům [...]“ (Pavel).*

Případy, kdy někteří lidé vezmou během krátké chvíle vše, co se v lednicích objeví, zaznamenala i Hana a Kristýna. *„Někdy se až divíme, že*

vezmou opravdu všechno, od lízáték, přes kojeneckou výživu až k paštikám a koření.“ (Hana). Obě se ale shodují, že díky tomu nemusely téměř nikdy nic vyhodit, což vnímají jako větší prioritu, než vše spravedlivě dělit.

8.4.3 Nedůvěra a předsudky

I když si to někteří iniciátoři příliš nepřejí, z vlastních pozorování a zkušeností potvrzují, že veřejnou lednici využívají především lidé bez domova. Ti jsou často stigmatizováni a z výzkumů je patrné, že lidé nechtějí být v bezprostředním kontaktu s lidmi bez domova přímo na veřejném prostranství (Kliment, Dočekal, 2016:93,95). Právě to se podle respondentů následně odráží nejen na míře využívání lednice (viz výše), ale také na neúspěchu při snaze najít lednici místo a stigmatem, která si lednice s sebou nese.

Pro Ladu tato skutečnost znamenala velké obtíže při hledání nového místa pro lednici, kterou se rozhodlo vedení kavárny zrušit. *„Bylo to hrozně těžký a všem bylo jasné, že když si tam dají veřejnou lednici, tak se jim tam budou stahovat lidi, který tam úplně nechtějí, což se prostě nehodí, když tam máš nějakou kavárnu nebo restauraci.“* (Lada). Hana, která veřejnou lednici zakládala o tři roky později, už pak s tímto předsudkem pracovala, a od první chvíle bylo její prioritou, aby lednice byla venku. *„Věděli jsme, nebo jsme tak nějak tušili, jakou sortu lidí ta lednice bude přitahovat. A asi nechcete, aby lidi, kteří se nemyjí nebo jsou na štíru s hygienou, chodili do obchodu nebo do restaurace nebo třeba jen do chodby.“* (Hana).

Stereotypy se však podle iniciátorů vyskytují i na straně lidí, kteří lednici využívají. Právě proto hned tři respondenti zdůrazňují, jak zásadní pro ně bylo vybrat pro lednici takové místo, které by napomohlo lidem překovávat ostych. „*Ono bylo dobré, že to bylo v centru, ale ne úplně na očích. Kdyby to bylo na nějaké frekventované ulici, tak by to i těm lidem, kteří by si z lednice byli brát, bylo blbé dělat to někde, kde se na ně dívají desítky lidí.*“ (Kristýna). Stejně k výběru venkovního místa pro lednici přistupovala i Hana: „*Venku je ta lednice přístupná 24 hodin denně, což je velká výhoda, protože než se to ti lidi naučili, tak se styděli. A tam to bylo anonymní.*“ (Hana). Podle Lady navíc některým lidem může přijít nechutné brát si veřejně dostupné jídlo, usuzuje však, že jde spíše o jednotky.

Vyloženě antistigmatizující si přáli mít v lednici i v Havířově, proto hned ze začátku vyloučili možnost umístit lednici například do Armády spásy nebo k jiné charitativní organizaci, aby dle jejich slov byla lednice skutečně pro všechny a především, aby bylo chápáno, že je pro všechny. Jak ale později přiznávají, odbourat tyto stereotypy a předsudky u veřejnosti, bylo a je velmi složité. „*Oni v tom vidí, že je to jídlo pro bezdomovce, fetáky, alkoholiky...*“ (Gracián) „... *přitom ta myšlenka byla, že to bude pro všechny.*“ (Kamila).

Součástí souboru předsudků, které kolem lednice vládnou, je pak podle iniciátorů i strach lidí z nezávadnosti potravin. „*Někteří lidé měli strach, až takovou paranoiu, že tam někdo může dát něco otráveného a že se někomu může něco stát...*“ (Kristýna). Pro Zuzanu je však tento strach pochopitelný. I pro ni samotnou bylo často obtížné přemoci svůj strach

a jídlo si vzít. „Tím, že je to jídlo, který do sebe nějak přijímáš, tak lidi jsou přirozeně velmi opatrní k tomu, co si berou.“ (Zuzana).

8.4.4 Reakce veřejnosti

Nezanedbatelným problémem, na který iniciátoři při realizace veřejných lednic narazili, byly reakce veřejnosti. Zvláště těžká zkouška to byla pro iniciátory havířovské lednice, kde se setkali s odporem veřejnosti. „To byla neuvěřitelná míra agresivity až. Ta nevole, která tady byla mezi Havířovákama, nenávistné komentáře, že je to pro cikány, fetáky..., dokonce tu byla karavana městské policie, která ji (lednici) hlídala několik dní, 24 hodin. [...] Že to byl obrovský zápas, že proti nám stála opravdu masa nenávistných komentářů a lidí, kteří nám nepřáli a nenáviděli nás. (Gracián).

Podobný „zážitek“ si zakusili i iniciátoři v Brně, proti nimž v době fungování první lednice ostře vystoupili majitelé okolních podniků. „Při kontrole na nás vyběhl majitel jedné restaurace, která byla naproti v tom dvoře, a začal na nás být nepříjemný, že on to tu nechtěl a že se ho nikdo neptal, jestli to tu chce a že je tu zvýšený pohyb bezdomovců a jemu se to nelíbí a nelíbí se to ani lidem, kteří navštěvují jeho podnik. [...] Pak jsme se dozvěděli, že majitelé některých podniků na nás chystají petici. To bylo jako hon na čarodějnice skoro.“ (Kristýna). Ačkoliv obě lednice pojí spolupráce s městem a velká medializace a dalo by se tak říci, že právě tyto aspekty mohou být příčinou negativních ohlasů, v Rožnově, kde lednice také vznikla za přispění města, negativní zpětnou vazbu provozovatelka lednice téměř nezaznamenala.

8.4.5 Chybějící koncept

V čem spatřují iniciátoři výzvu, je více propojit organizátory veřejných lednic a vytvořit koncept, který by v očích veřejnosti vyvolával důvěryhodnost a který by umožnil snadněji získat „know how“. V současnosti sice v Česku funguje více než deset lednic, propojenost mezi jednotlivými iniciátory je ale minimální a obecný koncept nebo návod, jak vytvořit a zrealizovat projekt veřejné lednice, lze na internetu dohledat jen stěží. *„Není se od čeho odrazit.“* (Hana). Jak popisuje Michaela, při snaze najít nějaké tipy, jak na veřejnou lednici, pročetla řadu článků na internetu, informací tam ale moc nenašla. *„Takže jsem spíš posbírala nějaké střípky informací a ten provoz si nastavujeme až v průběhu.“* (Michaela).

Iniciátoři, jejichž veřejné lednice byly výrazněji medializovány (Havířov, Brno, České Budějovice) také popisují zkušenost, kdy jim několik lidí psalo, že by měli zájem veřejnou lednici otevřít ve svém městě a ptali se na zkušenosti a tipy. Zatímco Kristýna tuto skutečnost považuje za příležitost iniciátory propojit a napomocť díky tomu v budoucnu například vytvořit *„nějakou jednotnou publikaci, manuál, něco o tomto konceptu.“* (Kristýna), Lada ji vnímá pouze jako jednostranný přísun informací bez zpětné vazby. *„Přijde mi, že i ti, co to spravují, tak si nepředávají moc informace, že spíš když vzniká nová lednice, tak ten člověk vysosá někoho, jak to dělají, ať to můžou aplikovat na tu svoji lednici, ale pak už o nich člověk neslyší.“* (Lada). Podle ní lidé pak už lednice dál nekonzultují a nemá tak ani informace, zda lednice vznikla či nikoliv.

Přesto právě konceptualizace celého projektu je jedním z bodů, který by podle iniciátorů zjednodušil přípravnou fázi a ve výsledku rozvoji lednic napomohl. *„Kdyby to bylo nějak obrandovaný, že je to projekt*

Prahy třeba a lidi by to brali víc jako koncepčně, tak to určitě má budoucnost.“ (Zuzana).

8.5 Očekávání versus realita

Chceme-li si odpovědět na otázku, jak veřejné lednice v Česku fungují a zda plní své cíle a očekávání jejich iniciátorů, je nutné prozkoumat, jaké zkušenosti s jejich provozem mají samotní iniciátoři. Jak se lišila jejich očekávání od reality, mají lednice podle nich v budoucnu své místo ve společnosti a kam veřejné lednice „kráčí“?

Za nejvýznamnější zkušenost, kterou realizací získali, považují tři iniciátoři povědomí o náročnosti celého projektu. Shodují se, že při přípravě projektu nečekali, jak náročné bude lednici zrealizovat a kolik energie do toho budou muset vložit. *„Neuvědomovala jsem si, kolik omezení takový projekt má...“* (Kristýna). Přestože věří, že projekt veřejných lednic je dobrý, přiznává, že tomu věnovala většinu volného času a vyčerpala se při tom.

Podobně optimističtí zpočátku byli také v Havířově, jejich původní vize byla dokonce mít nejvíce lednic z Česka v Moravskoslezském kraji a svoji působnost chtěli rozšířit i o záchranu přebytků z restaurací. Když ale zjistili, kolik práce zabere, než se lednice sežene, než se najde a projedná místo nebo než dojde ke schválení projektu, jejich původní vize jim dnes přijdou úsměvné. Mimo jiné Gracián zmiňuje, že je to obtížné i z hlediska toho, že to lidé dělají zdarma ve volném čase a kontrola lednic zabere spoustu času. A i když se jim zájemci o dobrovolnictví u lednice ozývají, raději se drží při zemi. *„Víme, že to prvotní nadšení je těžké udržet...“*

(Gracián). I on ale, stejně jako Kristýna, v přínos lednic nepřestává věřit a zmíněné obtíže nebere jako neúspěšnost projektu.

Optimismus naopak s ostatními iniciátory nesdílí Zuzana s Ladou. Obě se potýkají s deziluzí z celého konceptu a lednice ve veřejném prostoru podle nich budoucnost nemají a energie do toho vložená se nevrací. *„Nevím, jestli tu energii, kterou do toho vložíš, že se o to staráš, chodíš tam pravidelně a myješ, tak jestli to ten výsledek má. Protože často se nám stávalo, že jsme fakt vyhazovali jídlo, které tam někdo dal a už si ho nikdo nevzal.“* (Zuzana). Podle nich na to ještě společnost nejspíš není připravená, lidé mají z využívání strach a navíc jedna lednice nedokáže vykrýt celé město; velká vzdálenost lidí podle Zuzany lidi odrazuje. Ze svých zkušeností vyvozují, že význam mají lednice, které jsou v uzavřenějším okruhu lidí, například na kolejích či pracovištích, neboť tam lidé podle nich dokáží potravinám v lednici více věřit a veřejná lednice by se tak využívala více než ve veřejném prostoru.

I přes značné potíže, se kterými se iniciátoři museli potýkat, ale většina z nich věří, že projekt má budoucnost, pokud se upraví legislativa, iniciátoři začnou mezi sebou více spolupracovat nebo budou-li se lednice rozvíjet v uzavřenějších komunitách. A i když veřejné lednice někde musely svoji činnost ukončit, pro všechny iniciátory, jak popisují, to byla obrovská zkušenost.

9 Diskuze

Předkládaná práce mi díky bohatému materiálu umožnila potřebný hluboký vhled do tématu veřejných lednic v Česku, zároveň ale přináší celou řadu otázek a podnětů k zamyšlení, které bych zde ráda rozvinula.

Pro svoji práci jsem si vybrala veřejné lednice v Česku jako neprobádaný fenomén posledních let. Ačkoliv jich v Česku v současnosti funguje okolo deseti, způsob fungování a správy se do velké míry liší od jejich zahraničních souputníků, jimiž se čeští iniciátoři často inspirovali. Oproti Německu nebo Velké Británii si zdejší iniciátoři zakládají lednice v jednotlivých městech sami, de facto od nuly, s minimem informací a někdy zcela na vlastní pěst. Navzdory těmto odlišnostem ale díky výzkumu Oony Morrowové o německé iniciativě Foodsharing.de, můžeme i tak spatřit několik podobných specifik.

Ve svém výzkumu například Morrowová zmiňuje, že i německé lednice se potýkají s nedostatečnou právní úpravou a snaha o změnu je v současnosti i tam velmi výrazná. Kvůli restrikcím ze strany úřadu pro bezpečnost jich několik muselo ukončit svoji činnost, jiné jsou zamčené. Podle ní tyto regulace pramení ze strachu z neznámých rizik. *„Tyto obavy vyvolává technokratický režim, který dává důvěru podnikatelům, vědcům a trhům, ale nikoliv veřejnosti. Jako prvek veřejného prostoru reprezentují veřejné ledničky prostředek pro setkávání anonymních a nezodpovědných cizinců“* (Morrow, 2019:210). Právě tyto předsudky o sdílení jídla ve veřejném prostranství jsou patrné i z mého výzkumu.

Stejně tak je důležitým zjištěním, že jak veřejné lednice v Česku, tak v Německu, jsou kromě platformy k omezení plýtvání potravinami také prostředkem k edukaci. V souvislosti s uzavíráním lednic a uzamykáním těch zbylých Morrowová reflektuje, že reakce úřadů ohrožuje jejich působení, které se stalo důležitým nástrojem při destigmatizaci jídla zdarma, šíření sdílení a zvyšování povědomí o plýtvání potravinami (Morrow, 2019:210).

Je tak evidentní, že navzdory odlišným systémům se iniciátoři veřejných lednic v Česku i Německu potýkají s obdobnými problémy a mají i podobné vize. Morrowová si však klade ještě jednu obecnější otázku, kterou považují za aktuální i ve svém výzkumu. *„Jak můžeme cokoliv sdílet, když si nemůžeme dovolit být zodpovědní sami za sebe, nebo když se obáváme, že můžeme být zažalováni?“* (Morrow, 2019:210). Právě otázka zodpovědnosti a strachu z porušování zákona je zcela zásadní pro většinu mých respondentů.

Můžeme se také ptát, proč bychom vůbec měli něco sdílet, když všeho je dostatek a společnost na to patrně není připravená, jak zmiňují někteří mí respondenti. Odpověď není třeba hledat daleko. Je to právě plýtvání přírodními a lidskými zdroji, o kterých iniciátoři mluví, a kterému se věnuji v úvodu své práce. Chceme-li zamezit tomuto plýtvání a předejít devastaci přírody, je sdílení směr, kterým by se myšlení naší společnosti mělo ubírat.

Kromě výše zmíněných vlastností, které se dají považovat za univerzální, mají veřejné lednice v Česku ještě několik dalších specifik. Jde například o agresí ze strany lidí, kteří veřejnou lednici využívají, a která

jinde nebyla popsána. Z rozhovorů vyplývá, že iniciátoři se nejčastěji setkávají s názorem, že veřejné lednice jsou zde pro lidi bez domova a sociálně slabší. Využívání lednice sociálně slabšími lidmi pak potvrzují i samotné reflexe iniciátorů. Na druhou stranu tuto myšlenku často podporují někdy sami iniciátoři, kteří si přejí, aby lidé potraviny do veřejné lednice koupili a pomohli tak druhým.

Jak je patrné, sociální problematika hraje u veřejných lednic v Česku důležitou roli, dokonce více, než problematika plýtvání potravinami a sdílení. To může být do jisté míry ovlivněno právě nedostatečnou konceptualizací a tím, že každý iniciátor propagaci své lednice míří trochu jiným směrem. Zatímco pro některé iniciátory je veřejná lednice prostředkem k omezení plýtvání potravinami a podpoře komunity, pro jiné by lednice měla především pomáhat sociálně slabším lidem. To je něco, s čím jsem v začátcích své práce nepočítala, neboť média tuhle skutečnost neukazují a jiné zdroje jsem neměla k dispozici. I proto se teoretická část svým zaměřením mírně liší od výsledné analýzy, avšak věřím, že právě vypíchnutí těchto témat je přínosem pro moji práci a pro budoucí výzkumy.

Nejpalčivějším tématem veřejných lednic je ale otázka, do jaké míry lednice skutečně pomáhají snížit plýtvání potravinami, které iniciátoři definují jako jeden z jejich hlavních cílů. Navzdory očekávání totiž lednice nejsou často tak plné, jak by si iniciátoři představovali, navíc sami reflektují, že podle svých zkušeností s vyhazováním jídla by ho v lednici čekali více. I přesto například díky spolupráci s místními podniky či pekárnou větší množství potravin pravidelně neskončí v koši. Jelikož ale

neexistují žádné statistiky, o množství zachráněných potravin lze jen polemizovat.

Otázkou také zůstává, kolik potravin se ve veřejné lednici objeví proto, že je někdo cíleně koupil pro lidi bez domova. Z tohoto úhlu pohledu by tak lednice plnily svůj cíl velmi omezeně, na druhou stranu iniciátoři zmiňují edukativní roli lednic, díky které se lidé nad svým často neuvědomělým chováním více zamýšlejí a v koších tak může končit mnohem méně potravin, než by skončilo dříve. Takový posun eviduje i jedna z iniciátorek, která díky zapojení se do projektu začala kupovat skutečně jen to, co spotřebuje a doma tak podle svých slov už skoro nic vyhazovat nemusí.

Pokud bychom proto veřejné lednice srovnali s jinými iniciativami, dojdeme k závěru, že reálný dopad na omezení plýtvání potravinami je spíše minimální. Avšak právě ona přidaná hodnota v podobě vzdělávání společnosti a velké medializace problému plýtvání potravinami je důvod, proč stojí za to veřejné lednice v místě svého bydliště mít. Spolu s ostatními iniciativami pak veřejné lednice tvoří silnou opozici k obrovskému plýtvání, ke kterému v bohatých zemích dochází.

10 Limity výzkumu

Jako cíl své práce jsem si stanovila popsat fungování lednic v Česku, problémy a výzvy, kterým čelí. Z toho důvodu mi přišlo logické oslovit všechny iniciátory veřejných lednic, zvláště když jejich počet zatím není tak velký. Můj plán se mi ale nepodařilo splnit hned z několika důvodů popsaných v kapitole Výzkumný vzorek. Výsledkem je tak práce, která stojí na výpovědi sedmi respondentů, otázkou však zůstává, do jaké míry by její závěry ovlivnily výpovědi iniciátorů dalších lednic, které už se mi nepodařilo zkontaktovat.

Jako další limit vnímám samotný rozsah práce, který mi neumožňuje podívat se na případ veřejných lednic z více úhlů pohledu, než jen z pohledu samotných iniciátorů. Při tvrzeních o stanoviskách hygieny jsem tak v analýze mohla *de facto* vycházet jen z výpovědí iniciátorů, a to přesto, že by se zde nabízelo oslovit také samotné Krajské hygienické stanice a stejně tak vedoucí podniků, kde se veřejné lednice nacházejí. Vnímám proto, že moje práce je v tomto sub-tématu jednostranná a že je zde prostor pro doplnění.

Stejně tak si uvědomuji, že některé pasáže, například o tom, kdo využívá lednice, vycházejí spíše z domněnek, náhodných kontrol nebo názorů převzatých od vedoucích podniků atd., jelikož samotné lednice nejsou monitorovány (s výjimkou čidla, které monitoruje počet otevření lednice v Havířově). Neproběhl zde ani žádný výzkum, ve kterém by tazatel oslovoval lidi využívající lednici, a není tak možné s přesností určit, kolikrát a kdo ji skutečně navštívil.

I přes tyto limity však věřím, že má analýza a závěry z ní vycházející dokážou ilustrovat, jak veřejné lednice v Česku fungují, jaké mají problémy a v čem iniciátoři vidí možnosti, jak tento trend rozšířit.

11 Závěr

Ve své práci se věnuji tématu veřejných lednic, fenoménu posledních let, během kterých se veřejné lednice rozšířily téměř po celém Česku. Přesto, že jich v současnosti funguje okolo deseti a nové stále vznikají, neexistuje podle mých vědomostí v českém ani zahraničním prostředí žádná vědecká práce, která by se tímto velmi medializovaným jevem zabývala.

Stěžejní část práce tvoří analýza polostrukturovaných rozhovorů se sedmi iniciátory veřejných lednic z Brna, Prahy, Českých Budějovic, Havířova, Chrudimi a Rožnova pod Radhoštěm. Právě jejich výpovědi mi pomohly vyjasnit, jak veřejné lednice fungují, s jakými starostmi se potýkají a co by mělo být dalším krokem k jejich rozšíření. Pevně věřím, že nahlížení na fenomén skrze optiku lidí, kteří si realizaci veřejné lednice zažili na vlastní kůži, přináší do této práce nebývalou autenticitu a zároveň jejich přímé zkušenosti a názory mohou v budoucnu posloužit lidem, kteří by se o něco podobného chtěli pokusit v místě svého bydliště.

Veřejné lednice v Česku netvoří ucelený koncept, naopak k veřejným lednicím každý z iniciátorů přistupuje zcela odlišně a často i s odlišnými motivacemi. U většiny z nich přesto převládala snaha o řešení problematiky plýtvání potravinami, potažmo přírodními i lidskými zdroji. Několik z nich také uvedlo, že se problematikou plýtvání potravinami věnují dlouhodoběji a současně s veřejnými lednicemi se angažují v dalších iniciativách, jako například ve Food Not Bombs, nebo pořádají na toto téma přednášky. Veřejná lednice pro ně byla další platformou, díky které mohli lidé sdílet jídlo, které by jinak skončilo v koši.

Názory na cíle lednic se ale mezi iniciátory liší. Někteří ji považují za prostředek zamezující plýtvání potravinami a zároveň za pomoc sociálně slabším, pro jiné měla být lednice především prvkem k posílení místní komunity. Na druhou stranu se všichni iniciátoři shodují, že samotná veřejná lednice zabraňuje plýtvání potravinami jen minimálně, mnohem důležitějším přínosem pro společnost je osvěta, kterou lednice přináší, a díky které se tato problematika dostává do povědomí lidí, kteří by jinak nad plýtváním potravinami a pomoci druhým nepřemýšleli.

Navzdory původním plánům o posilování komunity a omezení plýtvání potravinami, je ale realita u mnoha lednic jiná. Některé sice dle slov iniciátorů fungují dobře, každá z nich se ale potýká s nějakým problémem a některé už svoji činnost musely ukončit. Nejčastěji iniciátoři řeší nízkou míru využívání lednice, nebo, i když si to někteří iniciátoři příliš nepřejí, nadměrné využívání lednice lidmi bez domova. Vzniká tak začarovaný kruh, protože využívání lednice sociálně slabšími lidmi podle iniciátorů odrazuje zbytek lidí. Z analýzy vyplývá, že za to můžou předsudky a stereotypy, které mají lidé s těmito osobami spojené, a na které navazují další potíže, jako je strach a stud lidí, kteří lednici využívají nebo agrese ze strany místních obyvatel.

Jako zcela zásadní překážku pro provoz lednice však iniciátoři vnímají nedostatečnou legislativní úpravu, která by vymezovala, kde lednice může být, a za jakých podmínek. To by nejen značně zjednodušilo realizaci a komunikaci s Krajskými hygienickými stanicemi, ale především by dalo iniciátorům jistotu, že to co dělají, není v rozporu se zákonem. V současnosti totiž podle nich neexistuje konsenzus na tom, kdo je za lednici

zodpovědný, a v každém kraji jsou stanoviska hygienických stanic značně rozličná.

Právní úprava je pro iniciátory do budoucna vůbec největší výzvou, která by podle nich napomohla celkové konceptualizaci a následně vyšší důvěryhodnosti celého projektu. Nezřídka argumentují iniciátoři také tím, že by se díky tomu mohl počet veřejných lednic zvýšit, a snazší dostupnost by následně zvýšila také návštěvnost veřejných lednic.

V neposlední řadě vnímají iniciátoři jako výzvy do budoucna také lepší propagaci celého konceptu a větší množství přednášek, skrz které by problematiku i význam veřejných lednic komunikovali s veřejností. Zároveň se ale shodují, že jako dobrovolníci už tak věnují veřejným lednicím velké množství času, energie a úsilí, které si na začátku ani nedokázali představit. Navzdory odlišným očekáváním oproti realitě a často neskrývané deziluzi z celého projektu, přesto většina z nich věří, že veřejné lednice jsou dobrou myšlenkou, která má v současném světě své pevné místo.

Použité zdroje

11.1 Monografie

Badio, Sandrine. Understanding Gleaning: Historical and Cultural Contexts of the Shift from Rural to Urban Models for the Improvement of Food Security. 2009. Dostupné z: <https://en.calameo.com/books/000625441f070cdf96277>

Belk, Russell. "Why Not Share Rather Than Own?" The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, vol. 611, no. 1, 2007, pp. 126–140., doi:10.1177/0002716206298483.

Evans, David. Food waste: home consumption, material culture and everyday life. New York: Bloomsbury Academic, 2014. ISBN 978-0857852328.

Food wastage footprint: impacts on natural resources : summary report. Rome: FAO, [2013]. ISBN 978-92-5-107752-8.

Gustavsson, J. a kol. Global food losses and food waste: extent, causes and prevention : study conducted for the International Congress "Save Food!" at Interpack 2011 Düsseldorf, Germany. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2011. ISBN 9789251072059.

Hanzlová, R. Spotřeba a plýtvání potravinami jako sociální problém. Červen 2018. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4704/f9/or180904a.pdf

Hanzlová, R. Spotřeba a plýtvání potravinami jako sociální problém. Duben 2019. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4944/f9/or190611.pdf

- Heinrichs, H. (2013). Sharing Economy: A Potential New Pathway to Sustainability. *Gaia*, 22(4), 228-231.
- Kaufmann, Jean-Claude. Chápající rozhovor. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN isbn978-80-7419-033-9.
- Kliment, Pavel a Vít Dočekal. Pohled na bezdomovství v České republice. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. Monografie. ISBN 978-80-244-5007-0.
- Lojdová, K. Zvol si mou cestu!: edukační aktivity subkultury freeganů ve veřejném prostoru. Brno: Masarykova univerzita, 2014. Spisy Masarykovy univerzity v Brně, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-210-7478-1. Dostupné také z: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/132936>
- Priefer a kol.: Technology options for feeding 10 billion people Options for Cutting Food Waste. Studie. Brusel, Evropská Unie, 2013 ISBN 978-92-823-4750-8.
- Principato, L.: Food Waste at Consumer Level A Comprehensive Literature Review. Řím, 2017.
- Rombach M, Bitsch V (2015) Food movements in Germany: slow food, food sharing, and dumpster diving. In: International food and agribusiness management review. Available at: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/208398/2/201500131.pdf>
- Strauss, Anselm L. a Juliet M. CORBIN. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.
- Stuart, Tristram. Waste: uncovering the global food scandal. New York: W.W. Norton & Co., 2009. ISBN 0393068366.

Švaříček, Roman a Klára Šed'ová. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vydání druhé. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

Vrhlík, Filip, Eva Cihlářová a Lesana Urbancová. Neplýtváme tím, co jíme: průvodce základními tématy v oblasti plýtvání potravinami. Praha: Glopolis, 2018. ISBN 978-80-87753-34-7.

Zurek, K. Food sharing in Europe: between regulating risks and the risks of regulatins. Eur. J. Risk Regul., 7 (4) (2016), pp. 675-687

11.2 Online zdroje

BIOIS project team. Preparatory study on food waste across eu 27. [online]. [cit. 2019-09-15]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/environment/eussd/pdf/bio_foodwaste_report.pdf

ČTK. České potravinové banky loni pomohly 100 000 lidí. Obejm darovaného jídla z řetězců se ztrojnásobil. 17. 1. 2019. iROZHLAS.cz. [cit. 2019-10-08]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/potravinove-banky-potravinovy-pomoc-obchodni-retezce-jidlo-ceska-federace_1901171621_dp

Dishygo, 2019. Webová stránka dishygo.com. [online]. [cit. 2019-09-15]. Dostupné z: <https://www.dishygo.com/>

Doušová, V. 2018. Potravinové banky a jejich role v celosvětovém hnutí zaměřeném na snížení plýtvání potravinami. 6. 9. 2018. Euroactive.cz. [online]. [cit. 2019-10-08]. Dostupné z: <https://euractiv.cz/section/evropske-finance/opinion/potravinove-banky-a-jejich-role-v-celosvetovem-hnuti-zamerenem-na-snizeni-plytvani-potravinami/>

- Foltová, M. 2018. Sdílené lednice: ideální způsob, jak přestat plýtvat jídlem. 8. 3. 2018. City dog.cz. [online]. [cit. 2019-09-15]. Dostupné z: <https://city-dog.cz/post/sdilene-lednice-idealni-prostredek-jak-prestat-plytvat-jidlem/>
- Freegan.info. Webová stránka Freegan. [online]. [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: <https://freegan.info/>
- Food Not Bombs, 2019. Webová stránka Food Not Bombs. [online]. [cit. 2019-11-12]. Dostupné z: http://foodnotbombs.net/new_site/
- Food Not Bombs, 2019. [cit. 2019-11-12]. Webová stránka českého Food Not Bombs. [online] Dostupné z: <https://food-notbombs.cz/>
- Foodsharing, 2019. Webová stránka Foodsharing.de. [online]. [cit. 2019-10-25]. Dostupné z: <https://foodsharing.de/statistik>
- Freedge, 2019. Webová stránka Freedge.org. [online]. [cit. 2019-10-25]. Dostupné z: <https://freedge.org/>
- Glopolis, o. p. s. Škoda vyhazovat, 2019. Webová stránka Eatresponsibly.eu. [online]. [cit. 2019-09-20]. Dostupné z: <https://www.eatresponsibly.eu/cs/foodwaste/1#section-bin>
- Charity. In: www.dictionary.cambridge.org. ENG. [online]. [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/charity>
- Chef hero, 2019. Webová stránka Chefhero.com. [online]. [cit. 2019-06-20]. Dostupné z: <https://www.chefhero.com/blog/restaurant-food-waste-numbers-infographic>

- Intermarche, 2019. Webová stránka intermarche.com. [online]. [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: <https://www.intermarche.com/>
- Jsem připraven, 2019. Webová stránka jsempripraven.cz. [online]. [cit. 2019-09-20]. Dostupné z: <http://jsempripraven.cz/>
- Kábelová, Z. 2016: První veřejná lednice v Praze zahájila provoz, lidé už ji plní potravinami. [online]. [cit. 2019-11-02]. Blesk.cz, 16. 3. 2016. Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/regiony-praha-praha-zpravy/380579/prvni-verejna-lednice-v-praze-zahajila-provoz-lide-uz-ji-plni-potravinami.html>
- Koubová, M. 2016. Co nesníte, přineste k nám. V Pelhřimově otevřeli veřejnou lednici. 27. 4. 2016. iDNES.cz. [online]. [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/jihlava/zpravy/v-pelhřimove-maji-prvni-verejnou-lednici.A160426_195751_jihlava-zpravy_evs
- Nesněženo, 2019. Webová stránka nesnezeno.cz. [online]. [cit. 2019-09-15]. Dostupné z: <https://nesnezeno.cz/>
- Netolická, R. 2016. Vyhazujete jídlo? Je tu řešení. 16. 5. 2016. [online]. [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: https://chrudimsky.denik.cz/zpravy_region/vyhazujete-jidlo-je-tu-reseni-20160516.html
- Nguyen, H.P., S. Chen and S. Mukherjee. 2014. Reverse stigma in the freegan community. Journal of Business Research 67 (9): 1877–1884.
- Novotný, R. 2018. Díky studentkám má Brno první veřejnou lednici. 13. 3. 2018. em.muni.cz. [online]. [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: <https://www.em.muni.cz/student/10344-diky-studentkam-ma-brno-prvni-verejnou-lednici>

- Paběrkování, 2019. Webová stránka Zachraň jídlo. [online] [cit. 2019-09-20]. Dostupné z: <https://zachranjidlo.cz/paberkovani/>
- Potravinové banky, 2019. Webová stránka Potravinové banky. [online]. [cit. 2019-10-08]. Dostupné z: <https://potravinove-banky.cz/potravinove-banky/>
- Restoric, T., 2019. Hubbub to double the number of community fridges. Hubbub.org.uk. 6. 3. 2019. [online]. [cit. 2019-10-25]. Dostupné z: <https://www.hubbub.org.uk/blog/hubbub-to-double-the-number-of-community-fridges>
- Semerádová, Z. 2017. I TESCO už prodává „ošklivou“ zeleninu, má na to značku Perfectly imperfekt. 24. 1. 2017. Mediář.cz. [online]. [cit. 2019-09-20]. Dostupné z: <https://www.mediar.cz/i-tesco-uz-prodava-osklivou-zeleninu-ma-na-to-znacku-perfectly-im-perfect/>
- Ševela, V. Tour de veřejné lednice: jak v česku (ne)fungují veřejné spižírny, projekt proti plýtvání potravinami. 22. 9. 2017. Ego.ihned.cz. [online]. [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: <https://ego.ihned.cz/c1-65888740-tour-de-lednice-jak-v-cesku-ne-funguji-ve-rejne-spizirny-projekt-proti-plytvani-potravinami>
- Špačková, I. 2018: Praha získá veřejné lednice. Jídlo, které by skončilo v popelnici, nasytí potřebné. Aktualne.cz, 12. 5. 2018. [online]. [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/komunitni-lednice-praha/r~1b16abe2538f11e8b8efac1f6b220ee8/>
- Therivel, R. Community fridges. Wikipedia.org. [online]. [cit. 2019-09-15] Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Community_fridge

TRIBE, 2019. Webová stránka TRaIning Behaviours towards Energy efficiency: Play it!. [online]. [cit. 2019-11-02]. Dostupné z: <http://tribe-h2020.eu/bio-intelligence-service/>

Uspenskaya, A. How foodsharing in Germany began. Food-saving.today 23. 3. 2018. [online]. [cit. 2019-10-25]. Dostupné z: <https://foodsaving.today/de/blog/2018/03/23/fsde-from-russian-perspective>

Veřejná lednička. In: Nedej se (občanské noviny) [Dokumentární cyklus]. ČT 2 31. 1. 2016. 8 minut. [online]. [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/po-rady/1095913550-nedej-se/216562248430002-verejna-lednicka>

Zachraň jídlo: Kolik se plýtvá [online]. [cit. 2019-09-20]. Dostupné z: <http://zachranjidlo.cz/kolik-se-plytva/>

Zachraň jídlo, 2017. Překážky a příležitosti pro využití „křivé“ zemědělské produkce. [online]. [cit. 2019-09-20]. Dostupné z: <https://zachranjidlo.cz/2707/dokument-ktery-shnuje-nase-poznatky-krive-zelenine-ovoci/>

11.3 Ostatní

Fialka, J. Ředitel potravinářského odboru Ministerstva zemědělství, 2016: osobní korespondence s iniciátorem Pavlem. 29. 3. 2016

Marshman, J. (2015). Gleaning in the 21st Century: Urban food recovery and community food security in Ontario, Canada. Master's Thesis. Retrieved from UWSpace. Dostupné z: <https://uwspace.uwaterloo.ca/handle/10012/9736>

Nařízení evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1169/2011 ze dne 25. října 2011 o poskytování informací o potravinách spotřebitelům.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 853/2004 ze dne 29. dubna 2004 o hygieně potravin

Stašová, Adéla. Rezistenční strategie v individualizované, komodifikované a konzumní společnosti: Food Not Bombs Praha. Diplomová práce, 2017. Katedra sociální a kulturní ekologie. Karlova Univerzita. Dostupné z: [file:///D:/Downloads/DPTX 2012 2 11240 0 393349 0 139513.pdf](file:///D:/Downloads/DPTX%2012%2011240%20393349%20139513.pdf)

Vyhláška 137/2004 Sb., o hygienických požadavcích na stravovací služby a o zásadách osobní a provozní hygieny při činnostech epidemiologicky závažných

Vyhláška č. 113/2005 Sb., o způsobu označování potravin a tabákových výrobků.

Zákon č. 110/97 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů

Zákon č. 251/2016 Sb. Zákon o některých přestupcích

Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník

Příloha 1: Veřejné lednice v Česku

Obrázek 2: Veřejná lednice v Chrudimi je umístěná uvnitř tamního komunitního centra. Zdroj: Archiv autorky

Obrázek 3: V Havířově se veřejná lednice nachází u zadního vchodu do komunitního centra. Zdroj: Archiv autorky

Obrázek 4: V Rožnově je veřejná lednice umístěná v samostatném dřevěném domku a má prosklenou vitrínu. Zdroj: Archiv autorky

Příloha 2: Design rozhovoru

Tematická oblast	Výzkumné otázky	Zjišťovací otázky
Sociodemografické údaje	Kdo jsou respondenti	1. Jak se jmenujete? 2. Studujete nebo pracujete? 3. V jakém městě bydlíte?
Založení lednice a hygiena	Kdy lednice vznikla a jak funguje? S kým iniciátoři lednici konzultovali? Jak iniciátoři řešili hygienické normy?	1. Kdy jste se rozhodli pro založení lednice? 2. Jak jste vybírali místo pro lednici? 3. Po jaké době se vám podařilo uvést lednici do provozu? Kdy to bylo? 4. S kým jste jednali o realizaci veřejné lednice? 5. Komunikovali jste vaši lednici s KHS? 6. Zjišťovali jste si, jaké jsou hygienické požadavky na lednice? 7. V případě, že ano, kde jste informace hledali?
Fungování lednice	Jak lednice funguje/fungovala? Jaká jsou pravidla lednice? Vyskytly se zde nějaké problémy? Jak probíhá/la kontrola lednic? Jak iniciátoři komunikují s veřejností provoz lednice?	1. Jaká pravidla vaše lednice má? Vymýšleli jste je sami? 2. Jak řešíte alergenů a data spotřeby? 3. Jak často lednici kontrolujete? 4. Našli jste v ní někdy něco závadného? Jak jste to řešili? 5. Zaznamenali jste během kterékoliv fáze realizace nějaké problémy? Čeho se týkaly? 6. Jak jste se s problémy vypořádali? 7. Proč si myslíte, že tyto problémy vůbec nastaly? Co bylo jejich příčinou? 8. Komunikujete nějak s lidmi ohledně provozu/obsahu lednice? Jestli ano, jak?
Reflexe lednic	Jak iniciátoři hodnotí lednici?	1. Jak se lišila vaše očekávání od reality? 2. Jaké byly reakce veřejnosti? 3. Kdo vaši lednici podle vás nejčastěji navštěvoval/navštěvuje? 4. Co do ní lidé nejčastěji nosili/nosí? 5. Jak hodnotíte přínos lednice pro veřejnost? 6. Co byste dnes udělali jinak? 7. Co je podle vás cílem veřejných lednic?
Iniciátoři Veřejných lednic a plány do budoucna	Co bylo motivací k založení VL? Proč zrovna lednice? -> hodnotová východiska Plány do budoucna?	1. Co vás osobně přimělo k realizaci VL? 2. Kde jste se inspirovali? 3. Podíleli jste se už předtím na nějakém podobném projektu? 4. Co pro vás lednice znamená? Co jejím prostřednictvím chcete sdělit? 5. Jaké jsou vaše vize do budoucna? 6. Plánujete otevřít další veřejnou lednici? 7. Jak nahlížíte na celý koncept VL v Česku? Má to podle vás budoucnost?

Rejstřík

		Nguyen, 27, 90 Novotný, 38	
	B		O
Badio, 26, 86 Belk, 35, 86 Billingham, 13			oubová, 37
	C		P
Corbin, 50		Priefer, 16, 17, 18, 22, 23, 87 Principato, 21, 87	
	D		R
Doušová, 27, 88		Restorick, 36	
	E		S
Evans, 21, 86		Strauss, 50 Stuart, 17, 19, 20, 87	
	F		Š
Fernandéz, 28 Fialka, 40 Foltová, 38		Šed'ová, 48, 50, 51 Ševela, 38 Švaříček, 48, 50, 51	
	K		T
Kábelová, 37 Kaufmann, 49		Therivel, 34	
	L		U
Lojdová, 28, 87 Lombart, 29 Louis, 29		Uspenskaya, 36	
	M		Z
Morrow, 35, 37, 77, 78		Zurek, 35, 88	
	N		
Netolická, 37			